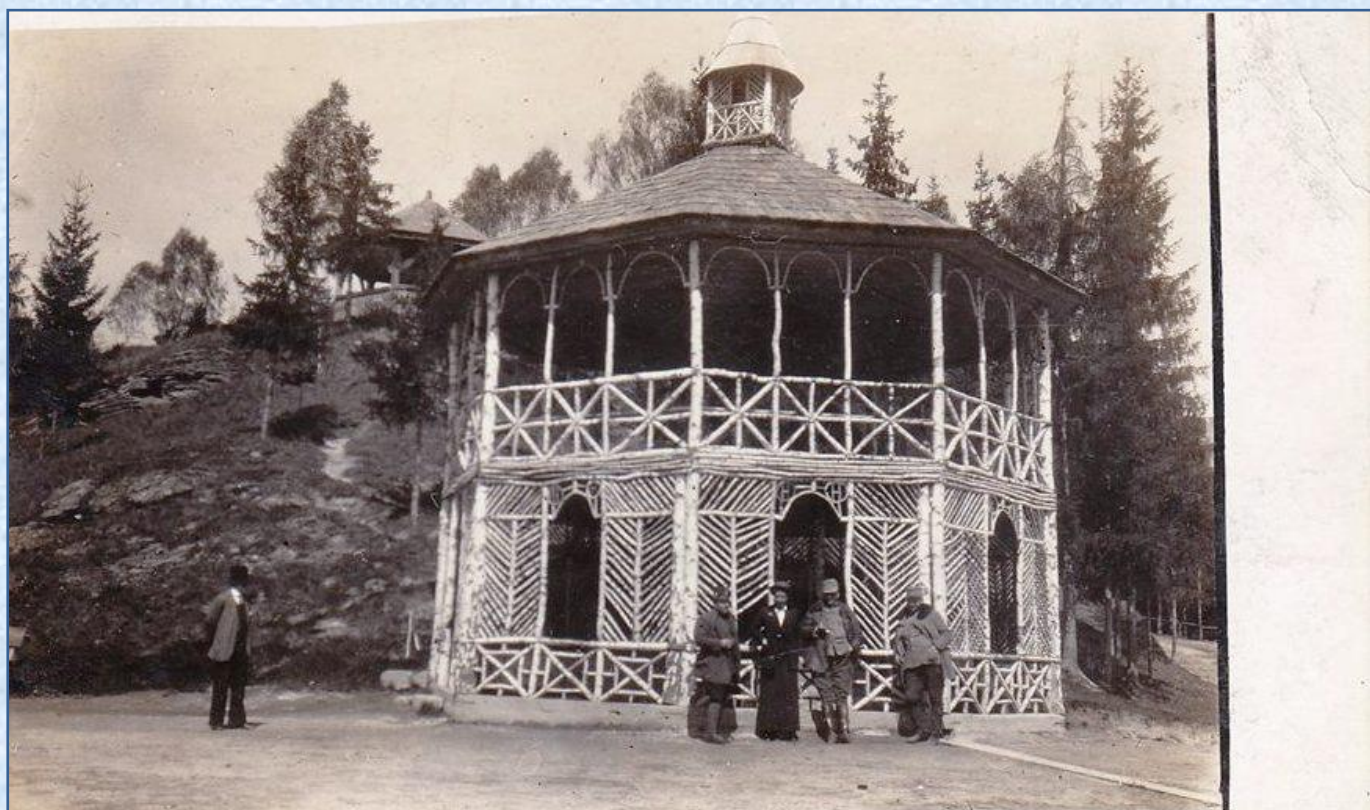

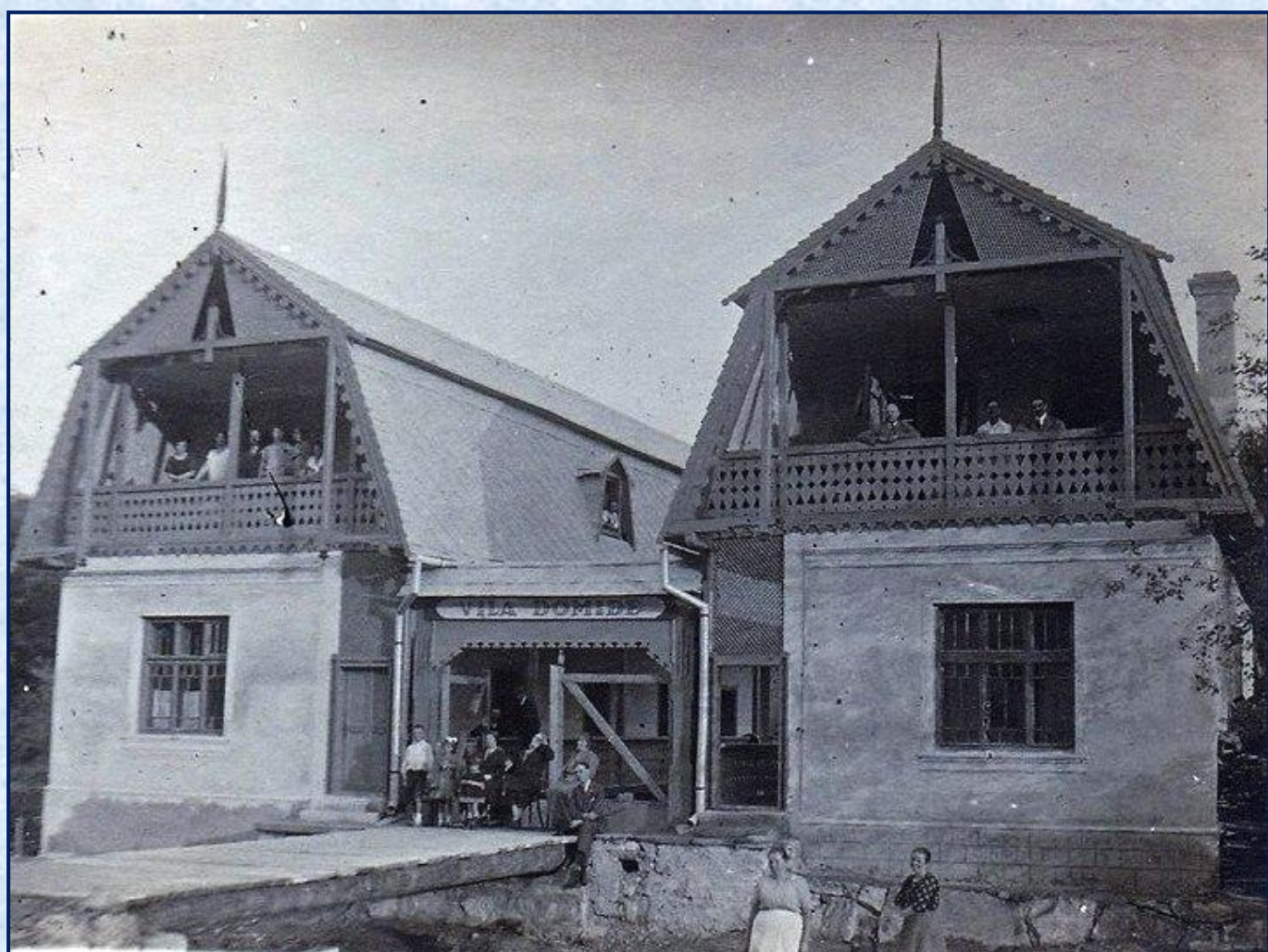
PISANII SÂNGEORZENE

SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADITIE LOCALĂ
ANUL VIII, NR. 10(85), OCTOMBRIE 2019

Oláhrentgöng / Péntencenviden

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
aldaraban57@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniisang.wordpress.com>

Coperta 1: Stațiunea Sângeorzului de altădată

Coperta 2: Stațiunea Sângeorzului de altădată

Coperta 3: Reclamă pentru „Hebe” în presa interbelică

Coperta 4: Anamaria Mihăilă – media 10 la definitivare și titularizare

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), Facebook (Vicariatul greco-catolic Năsăud, Leon Prădan, Cornel Rusan, Iosif Ciunterei, Liceul „Solomon Haliță” Sângeorz-Băi, prof. Radu Cârțu), Centrul Cultural „Justin Sohorca” Sângeorz-Băi, colecția personală a artistului Maxim Dumitraș

PISANII SÂNGEORZENE
- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VIII, NR. 10(86), OCTOMBRIE 2019

Cuprins

<u>CUPRINS</u>	5
<u>RESTITUIRI</u>	
<i>Sângeorgiu, 25 Aprilie 1885</i>	7
<i>Scalda din Sângeorgiu</i>	10
DORIN DOLOGA, <i>Aspecte privind suprafețele terenurilor pe categorii de folosință și producția agricolă la Sângeorz-Băi în perioada 1870-1929</i>	12
<u>DR. LAURENTIU OANEA – Din activitatea de parlamentar</u>	
<i>Adunarea generală a Fondurilor Grănicerești Năsăudene</i>	15
<i>Ședința comună a Comisiei Silvice și a Consiliului de administrație a Regiei Cooperative „Regna”</i>	17
<i>Metode liberale: Teroarea de la Sângeorz-Băi</i>	19
<u>DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI – Publicistica</u>	
NICOLAE TRIFOIU, <i>Naturalistul și istoricul ardelean Artemiu Publiu Alexi</i>	20
<i>Dr. Artemiu Publiu Alexi – culegător de folclor</i>	30
<i>Autonomia sau anatomia?</i>	37
<i>Năsăud, în Faur 1874</i>	39
<u>DIN GRANITĂ</u>	
MIRCEA-GHEORGHE ABRUDAN, <i>Recenzie</i>	41
MILU MĂLIN, <i>Contribuții la istoricul târgului Rodna-Năsăud</i>	44
MILU MĂLIN, <i>Contribuții la istoricul târgului Rodna-Năsăud</i>	47
GEORGE UZA, <i>Oamenii Năsăudului de altădată</i>	51
<u>COMUNISM</u>	
ALEXANDRU DĂRĂBAN, <i>Propuneri de trimitere în lagăre de muncă forțată a unor locuitori din fostul județ Năsăud</i>	54

RESTITUIRI

Sângeorgiu, 25 Aprilie 1885

Chestiuni bisericesti

Sunt trecuți doi ani de zile de când se agită aici mereu chestiunea aducerii unui capelan lângă parohul actual. Această agitațiune a luat naștere din niște interese particulare destul de rău înțelese, pentru că se ciocnesc cu interesele parohiei.

E drept, că aici în parohie în trecut a fost capelan, căci parohia numără la 2.700 suflete; dar e drept și aceea, că nu se ține minte ca preoții de aici să fi trăit vreo dată în pace și unire, căci n-au avut cu ce; de aceea cu vreo 15 ani mai înainte se adause pentru cooperatori lângă terțialitate încă două pământuri de la comună și 100 fl. v. a. din visteria comunală. Cu rând și seamă se poate negreșit și acuma aduce un cooperatori, dar lucrurile încă de la început s-au încurcat, și astăzi tocmai așezarea noului capelan în parohie a căsunat o fierbere atât de mare încât poate deveni periculoasă pentru liniștea comunei. Și pentru ce să nu o spunem, că vina este tocmai la S. Consistoriu?

Înainte cu doi ani îi veni d-lui I. Neamțu, paroh în Nimigea, pofta de a se strămuta ca cooperatori aici la noi și petrecând în comună vreo 3 săptămâni își afla, negreșit câțiva aderenți, care începură a lucra în acesta direcțiune. Parohul actual ales câteva luni mai înainte era tocmai în luptă cu poporenii, care voiau a reduce stolele după gustul lor, și au rugata pe aderenții d-lui Neamțu ca să mai amâne aducerea de cooperatori până i se va alege, dacă, stolele reduse, va rămâne destul de , trăit pentru doi. Acest sfat nefolosind nimica, parohul de aici încolo a fost ignorată și partizanii d-lui Neamțu nemiîncetând cu agitările lucrul s-a sfârșit cu o cercetare, în urma căreia d-l Neamțu a trebuit să se retragă; și încă să și sufere.

Credeam, că lucrul se va sfârși cu atâta, dar se iviră din nou altul la mijloc, d-l V. Pop, paroh în Borgo-Bistrița, care își deschide mai întâi calea la S. Consistoriu, se înțelege cu aderenții neastâmpărați, care pierdură pe d-l Neamțu, și izbutește în urmă a fi numit de cooperatori aici.

Această numire întru atâta a ațâțat spiritele poporenilor de aici, încât era cât pe aici ca să-l scoată din comună, dar s-au mărginit — spre onoarea lor — a face pe cale legală:

- 1) Un protesta către S. Consistoriu de Gherla în contra denumirii d-lui V. Pop

SÂNGEORGIU, 25 APRILIE 1885

și în special în contra violării dreptului de alegere.

2) O declarațiune, prin care 450 capi de familie arată, că nu-l recunosc pe d-l V. Pop de păstor sufletesc al lor, nu intră în relațiuni bisericești religioase și-i deneagă tot sprijinul material.

3) Un conclus, în puterea căruia esarendează în favoarea casei bisericești pământuri eclesiastice, ce i s-ar cuveni lui.

Lăsând acuma la o parte nesocotința d-lui V. Pop, care l-a împins a-și părăsi o parohie cu aproape 70 jugăre porțiune canonică, și a veni la una cu 5 jugăre, care încă i se deneagă; trecând peste slăbiciunea lui, că s-a lăsat sedus și adus de câțiva prăpădiți și a ocolit cu nătângă neiertată pe parohul local, cât și celelalte autorități; nepomenind nici păcatul acela că și-a dat învoirea la S. Consistoriu, că va merge cooperat în Sângeorgiu și fără emolumentele date antecesorilor; iertându-i și aceea, că încă n-a învățat a ști, cum că Sângeorgiul e parohie mare, dar rea de lapte; trecând și peste prostia aderenților săi, care au bătut drumul până la Gherla de 15 ori și și-au pus traista; ne mărginim a adresa cu respect câteva întrebări S-lui Consistoriu, cu care credem, că putem sta de vorbă, și anume:

1. Ținuta S. Consistoriu cont de votul poporului de aici, care cu ocaziunea alegerii d-lui S. Sohorca de paroh în Noiembrie 1882 a declarat la protocol, că n-au lipsă de capelan, că nu-l pot plăti și nu-i pot da pământuri?

2. Are S. scaun cea mai mică dovadă, că actualul paroh ar fi lipsit de la datoria sa și că oficiul ar fi suferit ori nu s-ar fi făcut la timp?

3. Are sau avut-a S. Consistoriu la mână un simplu act de la vreo autoritate competentă, de la vicar, de la reprezentanța bisericească, prin care s-ar fi cerut cooperat aici?

4. Dacă a cerut poporul prin suplica acoperită de 360 subscrieri, știe S. Consistoriu cât de falsă a fost aceea suplică? A luat în seamă relațiunea reprezentanței bisericești din Iulie 1883, prin care acesta arată până la evidență că în suplică este scris unul, care murise înainte cu doi ani, câțiva infirmi, câțiva minorei, 3 gr. or., 44 care știu scrie sunt subscriși de mână străină, pe când alți 30, care nu știu o literă, sunt subscriși, mâna proprie.

4 ?

5. Dacă reprezentanța comunală și cea bisericească au denegat prin conclus actualului capelan emolumentele date antecesorilor, precum și orice sprijin material, nu însemnează aceasta, că n-au lipsă de capelan?

6. Fapta d-lui V. Pop de a veni în parohie și fără emolumentele avute de alții, faptă prin care strică cauza viitorilor capelani, nu este punibilă?

7. Este de necrezută, că văzând S. Consistoriu de 15 ori tot pe acei țărani alergând după popă, să nu tragă concluziunea, că lor și numai lor le trebuie, dar nu poporului. Și cu ce s-au legitimat acei »pierde vară«, că sunt reprezentanții poporului? Și nu era lucru înțeleptesc a-i sfătui să stea pe pace și să se pună în coînțelegere cu parohul?

SÂNGEORGIU, 25 APRILIE 1885

8. La numirea unui capelan nu se cere niciodată consensul parohului? Dacă nu, apoi ați nimerit-o! Ați întâlnit elemente, care veșnic se vor ciocni și vor da scânteii. Dacă da, s-a întrebat parohul?

9. A ținut S. Consistoriu cont de declarațiunea deputațiunii oficioase mersă cu protestul în mână la 6 Martie a. c. și care l-a rugat să-și schimbe hotărârea și să revoce pe d. V. Pop, căci se pot întâmpla tulburări cu sfârșit trist?

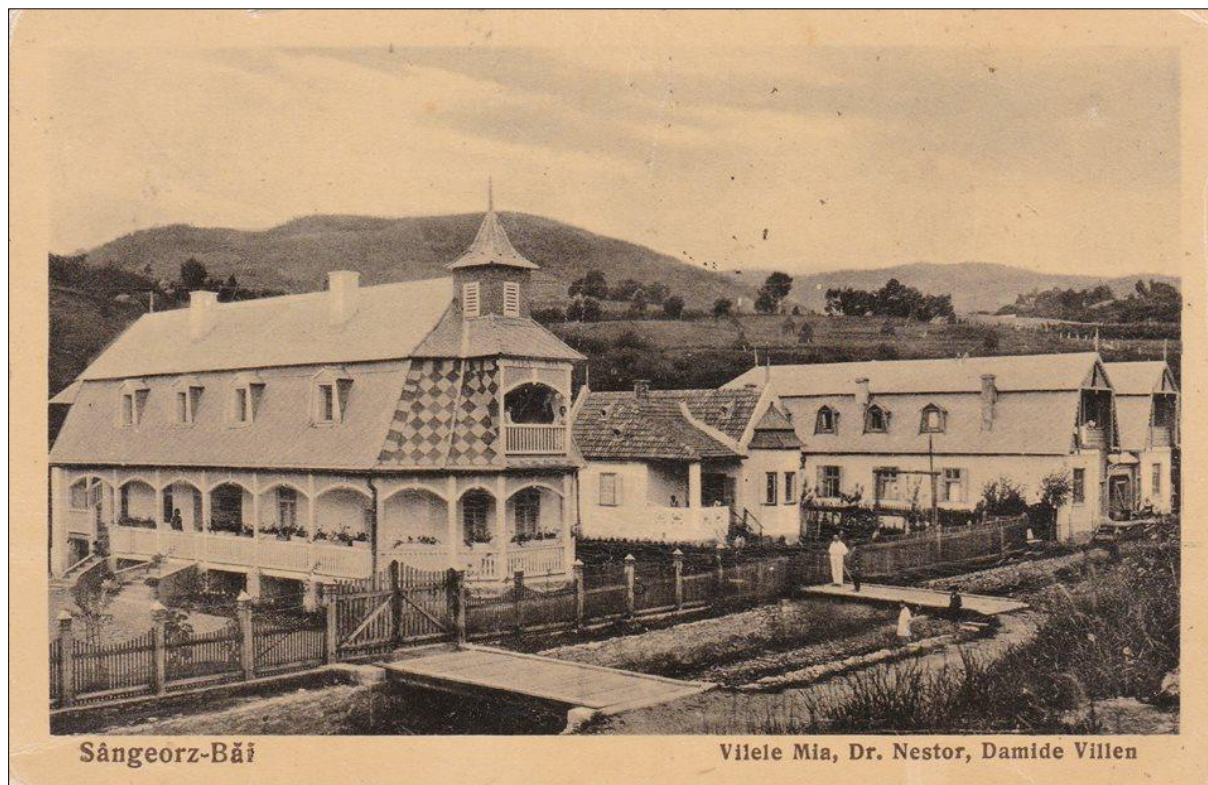
10. A ținut S. Consistoriu cont de părerea R. d. vicari, care cunoaște împrejurările noastre?

Dacă acestea le-a cunoscut, pentru ce a dat crezământ malcontenților și niciodată autorităților ?

Ne place a crede, că S. S. d. Episcop a fost rău informat în toată afacerea și se va grăbi a îndrepta răul. Dacă însă lucrul s-a făcut așa cu intențiune, cu scop ca să poată pescui în turbure, cu scop ca fratele, să ridice mâna în contra fratelui, atunci și-a ajuns scopul, căci iritațiunea e la culme și numai atunci va înceta, când se va ține seama de voința poporului.

Și noi credem, că S. Scaun este pus de Dumnezeu pentru întărirea păcii între oameni.

Mai mulți poporeni¹.

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul XLVIII, 1885, nr. 93, p. 3.

Scalda din Sângeorgiu

În numărul 4 din 23 ianuarie al ziarului „Bistritzer Wochenschrift” un corespondent se plânge, că societatea „Hebe” a sistat exportul de apă minerală cu cilindre vechi slab astupate, și impută societății, că ar fi luată acea dispozițiune din motiv speculativ, că să silească pe consumanți a procura scump „apă de Hebe”.

Nu știm mai de aproape ce motiv a îndemnat pe direcțiunea societății „Hebe” ca să ia dispozițiunea amintită, atâta însă știm că aceea s-a făcut mai cu seamă:

1. Din motivul de a feri pe consumanți de la cumpărarea și consumarea apei false, pentru că exportatorii înșelau pe public în mai multe moduri și adică: vindeau apă falsă de la Dombhat mestecată etc. și prin aceasta înșelau pe consumanți, știrbeau renumele apei și venitele societății.

Despre aceasta se poate convinge corespondentul foii „Wochenschrift” de la poliția din Bistrița, care a trebuit de nenumărate ori să intervină, să confiște apă falsă și să pedepsească pe exportatorii privați.

De altă parte unii — pe baza atestatelor de la primării sau medici - sub titlul de apă de scăldat - cumpărau apă de mâna a doua foarte ieftină (seducând simțul de filantropie al societății), o încărcau în butoaie, și cât ieșeau din Sângeorgiu o puneau în cilindre, o vindeau pe bani și prin aceasta înșelau atâta pe consumanți, cât și societatea.

2. O ordinațiune ministerială impune proprietarilor și arendatorilor de apă minerală, ca să o expedieze în sticle bine astupate, prevăzute cu sigiliu și vigneta societății, ca așa să garanteze pentru genuinitatea apei.

Societatea „Hebe” deci împlinește numai ordinațiunea mai înaltă, când a sistat exportul îndatinat până acuma.

Din toate acestea rezultă, că imputarea de speculațiune din „Wochenschrift” nu este bazată.

Cu acesta ocaziune nu putem întrelăsa a nu ne tace unele observări față de societatea „Hebe”, respectiv de direcțiune și consiliul de inspecțiune.

Înainte de toate ne luăm libertatea a face direcțiunea și consiliul de inspecțiune al societății „Hebe” atentă, că ochi inimici sunt îndreptați în contra societății și a scaldelor și au datoria de timpuriu a abate orice pericol ce ar obveni.

Apoi le rugăm:

1. a îndeplini concluziile adunării generale din vara trecută;
2. a regula exportul apei și a institui depozite mari în Bistrița, Năsăud, Beclean, Dej, Gherla, Cluj, Sz. Regen (Reghin, s. n.), etc. de unde să poată procura consumanții apa;
3. a dispune, ca servitorul să se ocupe cu umplutul și astupatul sticlelor, pentru că și altcum nu are ce lucra;

SCALDA DIN SÂNGEORGIU

4. a dispune, ca barem în primăvara viitoare să se curețe cărările și tot teritoriul la timpul său, arborii să se curățească și plivească iar la rădăcină să se pună necondiționat humă și gunoi;

5. a dispune, ca comenzile de apă să se efectuiască prompt și fără amânare și să nu se respingă nemotivat, ca comanda lui Stolzenberg, apoi cea din Abrud și Alba-Iulia.

Sperăm, ca onorata direcțiune va împlini aceste modeste rugări, și va face tot ce e posibil spre înflorirea societății și a scaldelor.

Mai mulți acționari¹.

¹Gazeta Transilvaniei, Brașov, Anul L, 1887, nr. 43, pp. 2-3.

ASPECTE PRIVIND SUPRAFEȚELE PE CATEGORII DE FOLOSINȚĂ ȘI PRODUCȚIA AGRICOLĂ LA SÂNGEORZ-BĂI ÎN PERIOADA 1870-1929

Dorin Dologa

Analiza evoluției suprafețelor de terenuri pe categorii de folosință și a producției agricole în perioada 1870-1929 ne permite să surprindem o serie de aspecte economice privind localitatea Sângeorz-Băi.

În anul 1870 teritoriul comunei Sângeorz-Băi avea o suprafață totală de 28.417 iugăre și 434 stânjani pătrați (16.481 hectare), din care 11.041 iugăre și 877 stânjani pătrați (6.403 hectare) pădure, 5.618 iugăre și 344 stânjani pătrați (3.258 hectare) pășune, 4.707 iugăre și 560 stânjani pătrați (2.730 hectare) fânețe, 2.803 iugăre și 993 stânjani pătrați (1.625 hectare) teren arabil și 1.246 iugăre și 840 stânjani pătrați (722 hectare) teren neproductiv¹.

În anul 1929 teritoriul comunei Sângeorz-Băi avea o suprafață totală de 25.414 iugăre și 457 stânjani pătrați (14.740 hectare), din care 11.472 iugăre și 329 stânjani pătrați (6.653 hectare) pădure, 6.693 iugăre și 177 stânjani pătrați (3.881 hectare) fânețe, 4.259 iugăre și 6.161 stânjani pătrați (2.470 hectare) pășune, 2.337 iugăre și 1.170 stânjani pătrați (1.355 hectare) teren arabil, 52 iugăre și 23 stânjani pătrați (30 hectare) teren intravilan clădit, 189 iugăre și 1.370 stânjani pătrați (109 hectare) teren intravilan neclădit și 409 iugăre și 1.572 stânjani pătrați (237 hectare) teren neproductiv².

În perioada 1870-1929 suprafața comunei Sângeorz-Băi a rămas aproape aceeași.

În aceeași perioadă suprafețele ocupate de pădure au crescut ușor.

Au crescut treptat suprafețele fânețelor în dauna pășunilor, pe fondul măririi numărului animalelor crescute în gospodărie, locuitorii din Sângeorz-Băi având și posibilitatea valorificării produselor animaliere. Această valorificare a produselor animaliere, cum era lâna, laptele, brânza, s-a făcut în cantități modeste, de obicei pe plan local, sau la târgurile din Năsăud și Rodna, pentru că existau puține disponibilități peste necesarul de consum al familiilor.

În multe cazuri familiile sărace au renunțat la consumul acestor produse, în

¹ Adrian Onofreiu, „Informațiile statistice – importantă bază de date pentru perioada Districtului Năsăud”, în Dan Lucian Vaida, Mirela Popa-Andrei (redactori coordonatori), *Arhiva Someșană. Revistă de istorie și cultură*, seria a III-a, Nr. XIII, Năsăud, 2014, p. 32.

² Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud (în continuare ANBN), fond *Consilieratul agricol al Județului Năsăud*, dosar 1256, f. 75.

DORIN DOLOGA

schimbul vânzării acestora pentru a-și putea asigura banii necesari pentru plata impozitelor și dărilor către stat.

În anul 1870 marea majoritate din locuitorii din Sângeorz-Băi depindeau în proporție de aproape 100 % de ceea ce puteau obține în gospodăria proprie. În condițiile lipsei acute de hrănirea se făcea în funcție de posibilitățile terenurilor. Suprafețele arabile au scăzut treptat. Producția obținută pe aceste terenuri arabile era prea mică, iar eforturile depuse pentru obținerea ei prea mari. În aceste condiții mulți dintre locuitorii din Sângeorz-Băi s-au orientat treptat spre producția animală.

În ceea ce privește producția agricolă, în anul 1870 la Sângeorz-Băi se obțineau 20.000 de mierțe de mălai, 2.500 mierțe de grâu, 2.000 mierțe de orz, 18.000 mierțe de ovăz, 2.500 mierțe de cartofi, 250 mierțe de hrișcă, 4.000 care (1.248 tone) de fân, 400 care de otavă, 800 care de paie, 40.060 fuioare de cânepă, 1.000 fuioare de in¹.

În anul 1929 la Sângeorz-Băi au fost cultivate 8 hectare de teren cu grâu, 461 hectare cu porumb, 17 hectare cu orz, 496 hectare cu ovăz și 17 hectare cu cartofi. Producția medie era de 875 kg de grâu la hectar, 600 de kg de porumb la hectar, 680 kg de orz la hectar, 722 kg de ovăz la hectar, 6.800 kg de cartofi la hectar, 1.433 kg de fân la hectar². Astfel, la Sângeorz-Băi în anul 1929 s-au obținut circa 7.000 kg (7 tone) de grâu, 276.600 kg (276,6 tone) de porumb, 11.560 kg (11,5 tone) de orz, 358.112 kg (358,1 tone) de ovăz și 5.561.473 kg (5.561,4 tone) de fân.

În anul 1870 cartofii și hrișca alcătuiau alături de mămăligă mâncarea de bază a țăranilor români de la Sângeorz-Băi. Orientarea producției agricole a fost îndreptată spre satisfacerea necesităților primare de hrană și îmbrăcăminte a țăranilor români. Modificarea suprafețelor cultivate și a producțiilor realizate expuse mai sus s-a făcut pe fondul creșterii relative a veniturilor familiilor, prin trecerea la creșterea animalelor cu metode ceva mai avansate și creșterea posibilităților de valorificare legală a lemnului. În aceste condiții s-a realizat și o creștere a nivelului de trai și asigurarea unor venituri bănești familiilor, ceea ce a condus în final la orientarea activității agricole spre cultivarea cerealelor și legumelor cu randamente mai ridicate (porumb, cartofi, varză), renunțându-se treptat la grâul de primăvară, orz, seară, care dădeau producții mici la hectar.

Inul era mai pretențios de cultivat decât cânepa și de aceea se cultiva mai puțin. Mare parte din îmbrăcăminte țăranilor români de la Sângeorz-Băi se confecționa din cânepă.

Pe fondul sărăciei și a lipsei acute de lichidități bănești locuitorii din Sângeorz-Băi lucrau cu ziua la Năsăud, Bistrița și pe toată Valea Someșului, situație care a influențat negativ efectuarea lucrărilor agricole în perioada optimă, ceea ce a condus la pierderi ale producției.

În anul 1870 numărul meseriașilor de la Sângeorz-Băi era extrem de redus, a-

¹ Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 54.

² ANBN, fond *Consilieratul agricol al Județului Năsăud*, dosar 440, ff. 192, 193.

ASPECTE PRIVIND SUPRAFETELE PE CATEGORII DE FOLOSINȚĂ ȘI PRODUCȚIA AGRICOLĂ LA SÂNGEORZ BĂI ÎN PERIOADA 1870-1929

proape simbolic. Acest lucru înseamnă că marea majoritate a necesităților unei familii se realizau în cadrul gospodăriei proprii. Bărbații confecționau unelte, donițe, în timp ce femeile torceau, țeseau și croșetau.

Nu s-au semnalat măsuri de stimulare a activităților meșteșugărești, de prelucrare a lemnului, pieilor, blănurilor, olărit. Activitatea economică în zonă era mai mult decât modestă. Numărul de ateliere meșteșugărești și de meșteșugari era extrem de redus raportat la numărul populației. Datorită dezvoltării precare a sistemului de transport (drumuri, poduri), legătura între localități se realiza greu. În anul 1870 încă se mai foloseau plutele pentru transportul lemnului la Dej pentru vânzare.

În această zonă preponderent românească autoritățile nu au manifestat interes pentru dezvoltarea economică și comercială și pentru creșterea nivelului cultural al populației. Românii au fost ținuți cu premeditare într-o anumită formă de primitivism.

Creșterea nivelului de trai și a nivelului cultural este strâns legată de dezvoltarea activităților economice și comerciale, ori acestea nu au fost susținute de către autoritățile publice pentru a aduce această zonă la nivelul celor mai dezvoltate regiuni ale Imperiului austro-ungar.

În anul 1870 din cei 268 elevi de vârstă școlară frecventau diferite școli un număr de 209 elevi (78 %) ¹. Situația școlară de la Sângeorz-Băi era în anul 1870 relativ bună datorită faptului că aici se aflau două școli, una comunală, cealaltă trivială, în timp ce alți elevi frecventau cursurile școlilor din Năsăud, precum și datorită faptului că în anul 1870 ne aflăm în perioada de funcționare a Districtului Năsăud, o perioadă favorabilă școlilor românești din zonă.

În perioada 1870-1929 agricultura a evoluat la Sângeorz-Băi în ritm lent. S-au înregistrat progrese în ceea ce privește creșterea ponderii unor plante cu un randament superior și a dezvoltării creșterii animalelor. Agricultura și-a păstrat un caracter arhaic, desfășurându-se în continuare în cadrul micilor gospodării țărănești, pentru asigurarea necesităților proprii de hrană ale locuitorilor și într-o mică măsură pentru valorificare prin vânzare, pe fondul unui interes redus manifestat de autorități înainte de anul 1918 pentru dezvoltarea acestei zone românești și datorită unei înapoieri economice, situație care s-a făcut simțită și după anul 1918 în ciuda muncii depuse și a progreselor înregistrate în perioada interbelică.

¹ Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 40.

Dr. Laurențiu Oanea

Din activitatea de parlamentar interbelic

Adunarea generală a Fondurilor Grănicerești Năsăudene

Alegerea noului Comitet și a președintelui în persoana d-lui Titus Mălai

Năsăud. - În ziua de 20 l. c. s-a ținut adunarea generală ordinară de constituirea Comitetului Fondurilor Grănicerești, pe o sesiune de 6 ani, în sala mare a regiei cooperative „Regna”.

Președintele al adunării a fost ales d-l dr. Laurențiu Oanea, senator de Năsăud. Înainte de deschidere, d-l senator dr. Oanea a rostit o cuvântare făcând o scurtă privire asupra activității comitetului Fondurilor grănicerești în ultimii ani și solicitând membrilor prezenți o nouă orientare în administrația și felul conducerii averilor grănicerești. Tot ce se va face pentru instituție, va avea menirea să se respecte scopul pentru care a fost întemeiate: de a ajuta școlile năsăudene și de a acorda ajutoare bănești studenților și elevilor, descendenți de grăniceri din cele 44 comune grănicerești.

Domnia-sa propune și adunarea aprobă ca membri în biroul provizoriu să fie domnii: Ioan Rus ajutor primar Bistrița, dr. Grațian Fetti secretar, Emil Ștefănuțiu profesor Năsăud și Traian Ușeriu Prundu-Bârgăului.

Se procedează apoi la alegerea noului comitet al Fondurilor Grănicerești, membrii lui fiind reprezentanți ai comunelor grănicerești.

Cei 12 membri numiți de Ministerul Educației Naționale, Casa Școalelor sunt: Atanasie Bejan senator, dr. Emil Șerban avocat, dr. G. Anton avocat, Ștefan Lupu primarul orașului Năsăud, M. Ciurea învățător, Olimpiu Ghiția inspector secundar, dr. G. Pavel, arhidiacon Ion Pop din Mărișelu, învățător Leon Leonte, părintele Iacob Chitul, părintele Emil Demian și dr. Pantelimon Gagea.

Dintre membrii aleși au participat 39 comune; au lipsit 6: Bistrița-Bârgăului, Coșbuc, Josenii-Bârgăului, Rebra, Rebrîșoara, Zagra.

Dintre membrii numiți sunt prezenți 6, 4 absenți. Adunarea are prezenți 45 membri.

În consecință, d-l președinte dr. Laurențiu Oanea declară adunarea generală constituită de drept și capabilă a aduce hotărâri.

În legătură cu compatibilitatea membrilor se respectă statutele redactate de fostul vicar Grigore Moisil, în 1879-1880 (statutul actului fundațional). A fost invalidată alegerea reprezentantului comunei Rușii Munți care este frate cu părintele Ion Cueșdean, delegatul comunei Ragla. D-l dr. Onoe a exceptat și alegerea făcută de

DR. LAURENȚIU OANEA DIN ACTIVITATEA DE PARLAMENTAR INTERBELIC

comuna Poienile Zăgrii, însă adunarea a aprobat reprezentantul ales în ultima ședință a consiliului comunal.

D-l dr. Dumitru Nacu, avocat, a propus ca toți membrii (12) numiți de Minister să fie invalidați, deoarece nu fac parte din consiliul județean, așa cum prevăd statutele. În această privință iau cuvântul d-nii dr. Oanea, Mihăilaș, dr. Onoe Nicolae, Nicolae Rogneanu ș. a. Totuși membrii au fost menținuți, urmând a se cere lămuriri Ministerului Educației Naționale.

Pentru înconjurarea pe viitor a discuțiilor în legătură cu această situație, se vor redacta noi statute în spiritul legilor românești actuale.

Alegerea președintelui și a Comisiei de administrație

Adunarea alege următoarea comisie de candidare:

Dr. Laurențiu Oanea, dr. I. M. Popu subprefect, Leon Leonte învățător, Teodor Ușeriu și Iustin Bulz. D-l Nicolae Onoe a propus majorarea cu încă 3 a acestei comisii. Au rămas însă primii 5.

După suspendarea ședinței, comisia de candidare, prin cuvântul d-lui președinte ad-hoc dr. Laurențiu Oanea senator, propune pentru postul de președinte al Fondurilor grănicerești pe Reverendisimul d-l dr. Titus Mălai, profesor universitar (participanții aplaudă îndelung pe Rev. Mălai).

Făcându-se și votarea nominală – pe lângă cea prin aclamație – Rev. dr. Titus Mălai a obținut majoritatea zdrobitoare a voturilor: 31 voturi; au fost 12 abțineri.

Adunarea generală alege din sânul ei pe următorii 6 membri ai comisiei: dr. Dumitru Nacu avocat, dr. I. M. Popu subprefect, dr. Laurențiu Oanea senator, dr. Tudor Dan fost deputat, dr. A. Buzdug profesor universitar și părintele Grigore Pop, Telciu.

Adunarea a aprobat noii membri ai comitetului, cu majoritate de voturi.

În comisia de cenzori au fost aleși: păr. I. Spânul Coșna, dr. M. Mihăilaș Sântioana, Leon Leonte Leșu, și păr. Iacob Greabu Tiha-Bârgăului.

După aceasta, d-l dr. Oanea a rostit o scurtă cuvântare, dorind noului comitet, comisiei administratoare și noului președinte d-l dr. Mălai, cele mai frumoase rezultate în munca pe care vor trebui s-o depună, pentru prosperarea instituțiilor grănicerești, în special să nu se uite de datoria ce o au aceste instituții de a ajuta școlile nășăudene și de a acorda ajutoare bănești (burse) studenților și elevilor descendenți de grăniceri.

Cuvântarea noului președinte dr. Titus Mălai

Primit cu aplauzele unanime ale asistenței, păr. dr. Titus Mălai, cuprins de emoția impusă de moment, a mărturisit îngrijorarea cu care a primit calitatea de președinte al fondurilor, între aceste împrejurări cam vitrege. Totuși speră în prețiosul concurs al

 DR. LAURENȚIU OANEA DIN ACTIVITATEA DE PARLAMENTAR INTERBELIC

fondurilor, între aceste împrejurări cam vitrege. Totuși speră în prețiosul concurs al distinsei comisii pe care o va avea credincioasă colaboratoare, că va răzbi toate obstacolele și-i va reuși să întroneze funcționarea normală a instituției, care trebuie să-și respecte menirea căreia a fost hărăzită de strămoșii noștri: fondul școlar și fondul de burse.

Deși are domiciliul la Cluj, totuși, totdeauna sufletește a fost în capitala graniței, unde a muncit ani de zile, unde și-a dezvoltat sentimentele de bun român și unde a îmbrăcat aurul virtuților străbune. Ca reprezentant al Bisericii, domnia-sa vine să continue firul început de marii vicari Ioan Marian, Ioan Pop, neuitatul Grigore Moisil, etc., care au fost întotdeauna conducătorii naturali ai graniței, pe teren cultural, politic, românesc și sufletesc. Noi, grănicerii, am avut întotdeauna o religie și o patrie: cea a graniței, pentru binele căreia toate forțele trebuie să se unească.

Mulțumește d-lui senator Oanea pentru tactica cu care a prezidat ad-hoc adunarea.

În aplauzele frenetice ale mulțimii pentru președinte, adunarea se închide¹.

Ședința comună a Comisiei silvice și a Consiliului de administrație a Regiei Cooperative „Regna”

NĂSĂUD. - Îndemnați de interesul per care-l poartă bunului mers al averilor grănicerești, membrii Comisiei silvice care administrează aceste averi și Consiliul de administrație al Regiei Cooperative „Regna” care exploatează pădurile, a ținut ședință comună, participând din partea Direcției silvice d-l Pavel Zăgreanu director, Comisia de opt: prof. Ioan Partene prefect, președintele comisiei, membrii: dr. Ioan M. Popu subprefect, Anastasiu Bejan senator, păr. Grigore Pop, Dumitru Echim, Iacob Ghița, Procopiu Bugnar, Ștefan Lupu primarul orașului Năsăud și dr. Grațian Fetti secretarul comisiei. Din partea consiliului de administrație al „Regnei” participă: d-l dr. Laurențiu Oanea, președinte, Teodor Șimon, dr. Titus Mălai, Ioan Pop arhidiacon, Emil Ștefănuțiu profesor, Iacob Chitul preot, Ștefan Lupu, cenzorii: Constantin Partene, Ioan Hașnașiu și Nicolae Șauca.

În numele Centralei cooperativei de Îndrumare, Organizare și Control, în calitate de Comisar val Guvernului, este prezent d-l inginer inspector silvic Eugen Vâlceanu, inspector general.

Ședința comună de consfătuire este prezidată de d-l dr. Laurențiu Oanea, senator și președintele consiliului de administrație al „Regnei”.

¹ *Națiunea Română*, Cluj, Anul XI, 1937, nr. 43, p. 3.

DR. LAURENȚIU OANEA DIN ACTIVITATEA DE PARLAMENTAR INTERBELIC

Domnia-sa arată că în sesiunea parlamentară actuală se va depune un proiect de lege relativ la ratificarea și modificarea Jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 120 bis din 31 ianuarie 1936 publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 35 din 12 februarie 1936, relativ la compensarea datoriilor ce „Regna”, respectiv antecesorii ei de drept, are de față de Stat, cu clădirile comunității grănicerești, în care a fost instalată Direcția silvică înainte de a fi mutată la Năsăud. Depunerea acestui proiect de lege nu s-a făcut până acum, pentru a se putea obține de la Stat, pentru averile grănicerești, actualul edificiu al Judecătoriei mixte din Bistrița, - peste compensarea datoriilor. Al doilea proiect de lege ce se va depune tot în această chestiune, este relativ la organizarea administrativă a averilor grănicerești. Acest proiect de lege a fost discutat în prealabil cu miniștri competenți, a căror consimțământ a fost câștigat pentru el.

Altă chestiune importantă pentru graniță este salvarea comunei Romuli din impasul în care se află din cauza execuției silite ordonată în favorul Casei Naționale de Economii și Cecuri poștale, pentru datoria de 2.961.462 lei. D-l senator dr. Oanea propune ca în astfel de cazuri, comunitatea grănicerească să intervină în ajutorul comunei Romuli. Întrucât cazuri similare se vor mai ivi, peste tot să se intervină cu bunăvoință.

Domnia-sa face apoi o observație și propuneri în legătură cu măsurarea pe care o fac organele direcției silvice cu ocazia predării materialului lemnos brut, reprezentanților regiei cooperative „Regna”.

Prețurile la tulpină pe exercițiul 1937-1938 sunt majorate cu aproape 100 la sută, față de prețurile ce au fost fixate pentru exercițiul 1936-1937. Cere ca membrii Comisiei silvice, cu ocaziunea stabilirii prețului la tulpină, să aibă în vedere toate împrejurările care influențează fixarea acestui preț și anume: prețul mediu obținut pe chereștea la fabrică să pornească din cel adevărat și să nu fie fixat într-o sumă care nu corespunde realității sau care pare a fi exagerată. Ar trebui ca prețurile să fie scăzute cu 30 la sută față de trecut, pentru a se da astfel regiei cooperative „Regna” să prezinte beneficii și mai considerabile, pentru binele populației din comunele grănicerești. În acest sens opinează mai mulți membri ai Comisiei silvice în frunte cu d-l prefect Ioan Partene, dr. I. M. Popu subprefect, d-l inspector general Vâlceanu Eugen comisarul guvernului și întreg consiliul de administrație al „Regnei”.

După ample discuții în jurul acestor propuneri, d-l senator mulțumește Comisiei silvice pentru participarea la această ședință comună, dezbaterile luând sfârșit¹.

¹ *Națiunea Română*, Cluj, Anul XI, 1937, nr. 48, p. 3.

Metode liberale: Teroarea de la Sângeorz-Băi

În comuna Sângeorz-Băi s-au făcut alegeri comunale prin luna martie 1937, când lista guvernului a fost învinsă, cu toate promisiunile și sumele investite în aceste alegeri. Membrii acestui consiliu însă n-au fost pe placul d-lui Oanea și a cumnatului său, țăranul Alexandru Gagea, deci au inventat diferite acuzațiuni pentru a căuta prilej să fie dizolvat consiliul ales de popor. Lumea este încunoștințată că d-l Laurențiu Oanea vrea să aducă la conducerea primăriei pe un domn medic, în care locuitorii nu au încredere. Pe ziua de 13 iulie a. c. d-l Pretor al plasei Rodna a venit la Sângeorz-Băi să instaleze pe noul primar și să suspende pe consilierii puși sub acuză. Ținând seamă că locuitorii acestei comune, în timp de un an și jumătate au făcut o mulțime de plângeri către toate autoritățile din țară și că nu le-a satisfăcut nimenea nici o doleanță justă, ba au fost târâți pe nedreptul pe la Parchet și Judecătorul de Instrucție, s-au alarmat și l-au rugat pe d-l Pretor să nu numească un om nedorit de popor.

Cauza a rămas nelămurită până în ziua de 18 iulie a. c. când a sosit în comună un detașament de 56 jandarmi, sub comanda d-lui Maior Cosma, care au început arestările, pentru a intimida poporul.

În ziua de 19 iulie a. c. s-a încercat punerea în aplicare a instalării noului primar – contra voinței poporului – dar n-a reușit.

Locuitorii acestei comune și-au pretins în mod demn drepturile și au spus răspicat, că peste comuna Sângeorz-Băi nu este dictator Laurențiu Oanea, ci noi poporul. D-l Oanea este dictator peste averile grănicerești la societatea „Regna”, dar la Sângeorz-Băi nu poate face ce vrea.

Atunci au fost înștiințate toate autoritățile – Parchetul din Bistrița, Parchetul general din Cluj, Inspectoratul Jandarmeriei din Cluj, Ministerul de Interne București, etc., că la Sângeorz-Băi este revoluție, că este vărsare de sânge și altele.

A ieșit la fața locului Parchetul de la Bistrița care a constatat că nun este chiar așa gravă situația, cum a descris-o d-l Oanea.

Cu toate acestea au fost arestate 20 de persoane, în frunte cu învățătorul Alexandru Astalușiu, preotul Anton Buga și alții.

Arestările s-au efectuat în zilele de 19, 20 și 21 iulie. Persoanele arestate au fost transportate cu două camioane la postul de jandarmi din comuna vecină Ilva-Mică. De acolo au fost transportați la Legiunea de Jandarmi Bistrița, de unde, cu actele dresate, au fost înaintați Parchetului, care constatând nevinovăția acestora, a dispus imediata punere în libertate. Pretutindeni pe unde au trecut în drumul lor până la Legiune și de aici la Parchet, au fost întâmpinați de publicul indignat de cele petrecute cu urale.

Cazul a produs o legitimă revoltă în întreg ținutul. Marele public așteaptă ca cei vinovați să-și primească pedeapsa¹.

¹ *România Nouă*, Cluj, Anul V, 1937, nr. 182, p. 6.

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

-PUBLICISTICA -

Naturalistul și istoricul ardelean Artemiu Publiu Alexi

NICOLAE TRIFOIU

Cea mai completă prezentare, de până acum, a vieții și operei lui Artemiu Publiu Alexi, considerăm că este aceea a regretatului lui conjuțean, prof. Iuliu Moraru (1905-1989), cu titlul *Un profesor darwinist din secolul trecut – Artemiu Publiu Alexi (1847*-1896)*, în „*Arhiva Someșană*” – studii și comunicări, Muzeul Năsăudean, Năsăud, 1975, pp. 74-101. Materialul a fost, inițial, comunicarea prezentată la Sesiunea de comunicări comemorative a primilor români doctori în biologie, organizată de Academia R. S. România, în octombrie 1973. Amintim și contribuția mai recentă a altui conjuțean, prof. univ. dr. Alexandru Husar, cu titlul *Războiul oriental*, din volumul „*Ideea europeană*”, Iași-Chișinău, 1993.

Toți cei care au scris despre Artemiu Publiu Alexi s-au bazat, în primul rând, pe portretul care i l-a făcut fostul său elev de la Gimnaziul Superior Român din Năsăud, Iuliu Moisil (1859-1947), în *Figuri grănicerești năsăudene*, „*Arhiva Someșană*”, nr. 24, Năsăud, 1938 (pp. 235-260). Iuliu Moisil îi prezintă, mai ales, calitățile lui excepționale de profesor, dând însă și date bio-bibliografice. Paralel cu predarea științelor naturale, Iuliu Moisil arată că, fiind elev în clasa a VI-a (corespunzând actualei clase a X-a) l-a avut pe Alexi profesor și la limba română, predând *Poetica*, fiind „pe acele vremuri obiceiul ca profesorii să-și aleagă obiectele pe care văr să le facă în anul școlar viitor, în afară de specialitatea lor. Astfel și Alexi, cu care am făcut științele naturale și fizica în clasele anterioare, ne-a făcut poetica cu aceeași delicatețe

NICOLAE TRIFOIU

cu care trata și cultiva plantele și florile din grădina botanică a liceului...". Iuliu Moisil, în continuare, scoate în relief meritul deosebit al lui Alexi ca istoric al Războiului de independență, ca principal autor, alături de vărul său, *Maxim Pop* (1838-1892), al lucrării *Resbelulu Orientale Ilustratu*, apărut în editura librarului Paul Cisler, din Graz (Austria), în 1878, având 724 pagini, „cu numeroase și foarte frumoase ilustrațiuni, tablouri colorate (scene din războiul armatei române, hărți și desene”. Și, acum, pe scurt, date biografice:

Alexi, al cărui prenume Artene – obișnuit în Transilvania secolului XIX i-a fost latinizat *Artemiu*, celălalt nume, *Publiu*, și l-a adăugat de pe vremea studenției, când a început să publice cu acest pseudonim – s-a născut la 8 aprilie 1846, în Sângeorzul Român, din Districtul militar al Regimentului II de graniță din Transilvania, azi orașul Sângeorz-Băi, din județul Bistrița-Năsăud. Părinții, „grănițeri” - țărani-„economi” – agricultori -, tatăl *Precup Alexi*, mama *Palagia*, născută Pop (soră cu tatăl lui Maxim Pop). În matricolele botezaților parohiei greco-catolice din Sângeorz-Băi (tom V, p. 20) este trecut că a fost botezat la 12 aprilie 1847 (?) de către preotul Ilie Lica, în prezența bătrânilor – nașilor Mihail Varvari și soția acestuia Eudochia. A urmat școala primară confesională din Sângeorz, continuându-și studiile la Școala trivială (de la *trivium*), cu limba de predare germană, una din cele 4 școli de acest fel din district, apoi la Școala Normală – Normele – din Năsăud. După ce-și termină acest ciclu elementar, urmează clasele I-III la Liceul săsesc din Bistrița, iar clasele IV-VIII, până în 1868, la Liceul din Blaj, unde își ia maturitatea (bacalaureatul). La Sângeorz, la Școala trivială, l-a avut ca profesor și director, pe *Iosif Georgiță* (1821-1869), „excelent pomolog”, arată Iuliu Moisil, care adaugă: „La moartea iubitului său dascăl, Alexi fiind student universitar, a format un cor, care, sub a lui conducere, l-a petrecut la mormânt, cântând și un cântec funebru, anume compus de Alexi”. Dintre celelalte școli pe care le-a urmat, Alexi a evocat mai ales Blajul, ca „fiind un loc de care nu pot să nutresc decât cea mai profundă pietate, o stimă și un respect nemărginit”. A avut acolo, la Blaj, profesori distinși, directorul liceului fiind „marele filolog și nector al literaturii românești, Timotei Cipariu”. Cu unul dintre profesorii lui de la Blaj, canonicul Ioan Micu-Moldovanu, „un bărbat înzestrat cu cele mai frumoase virtuți”, va întreține corespondență, scriindu-i de la „Sant-Giorgiu”, de la Viena și de la Graz, pe timpul studenției și, după aceea, de la Năsăud. În fondul de corespondență de la Filiala Academiei Române de la Cluj-Napoca se găsesc multe scrisori ale lui Artemiu Publiu Alexi, pe care le vom anexa, întrucât sunt documente care aduc contribuții noi la viața românească din Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului XIX.

Intercalez aici, fiind oarecum în legătură, faptul că Artemiu Alexi era elev la Liceul din Blaj, în primăvara lui 1866, când tânărul poet Mihai Eminescu a ajuns acolo, și a fost primit de către studenți, care-i cunoscuseră mai întâi numele din revista în care a debutat, „Familia” din Pesta.

Pentru cunoașterea stării lui Alexi, ca și a lucrurilor din ținutul natal, sunt

NATURALISTUL ȘI ISTORICUL ARDELEAN ARTEMIU PUBLIU ALEXI

importante scrisorile trimise profesorului Micu-Moldovan, căruia i se plânge, la un moment dat că e „om necăjit” și-l roagă să-i trimită „testimoniu” pentru că „patrioții mei din Năsăud...” nu l-au sprijinit. Îi mărturisește profesorului său că se gândește să treacă în România. Absolvent al liceului din Blaj în 1868, obține, nu fără greutate, stipendiu, în continuare, de la Fondurile Grănicerești Năsăudene, și se înscrie la Facultatea de Filosofie a Universității din Viena. Ca student, aici, din toamna anului 1868, activează și ajunge chiar secretar al Societății litera-sociale „România” a studenților universitari români, al cărei președinte, în 1869, era studentul în medicină C. Aronovici, de la Botoșani. Artemiu Publiu Alexi a fost ales secretar al Societății „România” la 20 martie 1869 și a deținut această funcție până la 15 iulie 1869, adică până la finele anului universitar, astfel că nu el, în calitate de secretar, i-a înscris pe Eminescu și Slavici în această Societate. Vom adăuga în anexe copiile documentelor pe care le-am publicat inițial în „Izvoare”, revista Cercului literar „Ion T. Ilea”, a Casei de Copii Beclean, nr. 11-12, 1989, pp. 66-67.

Terminând primul an universitar la Viena, Alexi se întoarce la Sângeorz, participă, cum am arătat, la înmormântarea fostului lui director, Iosif Georgiță, la sfârșitul lui august 1869, după care se transferă, de la Viena, la Universitatea din Graz, unde, cum arată tot Iuliu Moisil, devine membru „și al Societăților studenților universitari, care se numea <<Sentinelea>>. Membrii acestei societăți purtau o bandă cu tricolorul român și, inscripția numelui Societății și beretă studențească de asemenea cu tricolor”. La Graz a fost membru și al altei Societăți, „Românismul”. La adunarea din ajunul Anului Nou 1871 al acestei din urmă societăți, Alexi înfățișează, într-un prim „tablou”, trista „panoramă” a anului expirat, 1870, înfățișează starea românilor din toate ținuturile „fostei Dacii felice, Dacia augustae”, în tabloul următor se întoarce „în calea oaspetelui ce urmează, anul Nou”, în care „cu dor și speranțe să nu încetăm de a ne continua activitatea și lupta scrisă pe flamura vieții”. Pentru serioasa și multilaterală lui pregătire din timpul studenției, amintim ceea ce scrie despre geneza studiului său, intitulat *Wilhelm Tell*. În prefața broșurii *Helveția și Wilhelm Tell*, Brașov, 1889, unde arată că la Universitatea din Graz, a ascultat cu deosebit interes cursul „Über geschichtliche Erläuterungen Schillers Wilhelm Tell” al prof. dr. Adam Wolf, iar „la Teatru, când se reprezenta această dramă, nu o dată a plâns de emoție. De atunci intenția lui de a traduce în românește această capodoperă”. Fac aici o trimitere la un studiu al profesorului universitar clujean Ion Breazu, din 1955, *Schiller la românii din Transilvania*, în care subliniază că lucrarea lui Artemiu Publiu Alexi „e cea dintâi afirmare viguroasă de simpatie pentru piesa pe care ardelenii vor îndrăgi-o mai mult din tot teatrul lui Schiller”, prilej pentru autor de a-l caracteriza pe Alexi ca pe „un distins exponent al intelectualității ardelen... spirit înaintat... a fost un harnic naturalist, dar a avut pasiune și pentru alte domenii intelectuale...”.

La Graz, Artemiu Publiu Alexi s-a împrietenit „cu un alt tânăr, mare naționalist, care a fost Ioachim Drăgescu (1844-1915”, medicinist, devenit mai târziu –

NICOLAE TRIFOIU

După ce termină medicina la Torino – medic în România. Drăgescu a scris și publicat, în 1867, la Pesta, faimosul roman istoric „Noaptea Carpatine sau Istoria martirilor libertății (Horea, Cloșca și Crișan)”. „Prietenia aceasta, notează în continuare Iuliu Moisiu, a fost de mare însemnătate, căci din continuelle convorbiri li s-au intensificat sentimentul național, cu foarte frumoase urmări în viața lor publică de mai târziu.

De la Graz, Alexi îi scrie și *Emiliei Rațiu (1846-1929)*, prima scrisoare datată „1870, ianuarie 7”, urându-i soției doctorului jur Ion Rațiu „nobilă matroană romană”, ca noul an, 1871, să aducă renașterea patriei „România unită, mare și tare”. În a doua scrisoare, din 27 februarie (1870) i se adresează în cuvinte înflăcărâte, mulțumindu-i pentru „dulcea d-tale epistolă”, de cuvintele pline de curaj și patriotism, de ardoarea și amorul ce-l consacrez, sanctei noastre cauze...”. Se plânge că nu este „barem un poet”, dar, totuși inserează și versuri, din care reproducem prima strofă:

„Frați români, români de-un sânge, frați de nouă țărișoare,
Astăzi patria ne cheamă, ca eroi să ne luptăm
Să fim cu arme-n mână, într-o zi de sărbătoare,
Și câmpia românească, de străini să o spălăm!...”

A treia scrisoare i-o trimite în 22 iulie, de la „St.-Georgiu” (Sângeorz), spunându-i, între altele, că la „scaldele de aici avem până în moment puțini oaspeți” și că „în Clușiu” Matei Millo îi promisese să meargă la Năsăud, „mai târziu îmi spuse că nu poate veni”. Personal, am depistat, la secția de manuscrise a Academiei Române, din Biblioteca Academiei, un caiet cu copiile scrisorilor lui Alexi și ale altora către Emilia Rațiu. Nu știu, deocamdată, dacă sunt toate aceleași, publicate în 1994, la Editura „Progresul Românesc”, în volumul *Dr. Ioan Rațiu și Emilia Rațiu, Corespondență – scrisori primite (1866-1895)*, ediție îngrijită, note și comentarii de Dr. Marcel-Dumitru Ciucă și Elena-Teodora Ciucă. De la Alexi sunt 5 scrisori, ultima adresată din Sân Georgiu, doctorului Ion Rațiu, datată 15 iulie 1892. Este interesantă, pentru biografia lui Alexi, scrisoarea trimisă din Graz, la 25 iulie 1871, în care-i dă amănunte despre proiectarea de către „Comitetul Central din Viena” a conferinței și Congresului junimii române academice, la Putna, prevăzând și un al doilea Congres, pentru 19 august 1874, „la locul unde s-a ucis Mihai Viteazu”, unde să se ridice și „o capelă modestă”, idei împărtășite junimii române și de „nabila matroană”. „Eu regret mult, spune Alexi, că după starea actuală nu pot participa. Sper însă, dacă împrejurările și starea sanitară-mi vor permite, voi participa, chiar și dacă aş peregrina de aici până la Putna”. A daug că, din motive de sănătate, entuziastul student nu a putut fi prezent la marea sărbătoare de la mormântul lui Ștefan cel Mare, unde, de-ar fi fost, cu siguranță că ar fi luat și el cuvântul, și ne-ar fi rămas, precum de la alt conjudețean de-al nostru, Grigore Silași, încă un text de valoare istorică. Și fostului lui profesor de la Blaj, Ioan Micu-Moldovan i-a scris în legătură cu manifestările proiectate la Putna.

În sfârșit, să ne referim la terminarea studiilor de la Universitatea din Graz.

NATURALISTUL ȘI ISTORICUL ARDELEAN ARTEMIU PUBLIU ALEXI

Alexi și-a încheiat și-a încheiat studiile în 1873, înscriindu-se, pentru doctorat. Și-a depus primul „riguros” (examen) din istorie, la 20 iulie 1872, al doilea „riguros” în 1873, din filosofie, al treilea depunându-l după ce și-a început cariera didactică la Năsăud, la 25 septembrie 1874, din matematici și fizică. În anexă la lucrarea semnată de Teodor Ghițan și Iosif E. Naghiu, *Profesorul doctor Artemiu Publiu Alexi și materialismul său*, rămasă în manuscris, este copiată scrisoarea-răspuns a Bibliotecii Universității din Graz trimisă prof. univ. dr. Valeriu Bologa, care a solicitat fotocopii de pe lucrările de disertații ale profesorilor năsăudeni dr. Artemiu Publiu Alexi și dr. Paul Tanco.

Tot pentru precizări biografice este importantă informația din altă scrisoare a lui Alexi, trimisă tot din Graz, profesorului Ioan Micu-Moldovanu, la Blaj, datată 28 ianuarie 1870 și în care îi comunică faptul că: „din 1 octombrie a. tr. (deci 1869 – n. n.) sunt înrolat la miliție (armată), ca voluntar pe un an. Învăț a învăța sabia și a ținti bine. Sufăr daune, căci pierd un an de studiu, însă mă consol cu aceea că învăț arta militară care – cine mai știe – încă poate să-mi prindă bine. Neamțul mă învață a mânua și a trânti bine, însă nu este pe seama lui. Aș gratula colegilor și întregii junimi române când ar învăța astă artă, nu doară aș datora militarismul, din contră-l ignorez, îl urăsc din ce merge ca o crimă contra umanității. Aș dori însă ca junimea română să învețe arta militară, ca la momentul bine venit să fie în stare a conduce... Să salveze gloria română, virtutea antică și mai mult, patria română, cauza românismului. Să fi fost acest sistem de înrolare, înainte de 1848, prin 1840 etc., după mine, efectul anilor 1848 (1849) era mai favoritor pentru noi, și în stare poate a-mi sta cu mult mai bine”. Probabil că în urma acestui stagiu, Alexi a fost promovat ca ofițer, pentru că știm că în anul 1875 a obținut gradul de locotenent în rezervă, în Regimentul românesc nr. 63 din Bistrița, în care a contat până la 31 decembrie 1881. Vom face trimiteri la documente în cauză.

Ca student la Graz, Alexi își începe și activitatea publicistică, trimițând mai întâi corespondență „jurnalului politic, literar, comercial și economic” *Federațiunea* din Pesta (proprietar și editor Alexandru Roman), care-l publică, în nr. 3 (335) din 1870 „Meditațiuni la Anul Nou 1870”, apoi în nr. 93 (424) – 1870 – „Un suspin din Districtul Năsăudului”; în nr. 115, sub pseudonimul *Publiu* „Instrucțiunea elementară din Valea Rodnei, pentru ridicarea școalelor”. În *Federațiunea* îi apare și poezia „Adio la Transilvania” și putem presupune că poezii a compus încă de pe când era elev la Blaj, de unde, de la același Ioan Micu-Moldovanu, i-a venit, desigur, îndemnul de a culege folclor. Tot din această perioadă de la Graz datează și importantul studiu *Din pomelnicul martirilor de la 1848-1849*, publicat în „Transilvania”, revista asociațiunii ASTRA, redactată de George Barițiu la Sibiu. Din studiul lui Alexi, care avea la bază o statistică oficială făcută de oficialitățile militare austriece după revoluție, reiese că un enorm număr de români au fost uciși nevinovați și nejudecați în acei ani tulburi. Studiul este extins în mai multe numere din 1870 și 1871 al revistei. De asemenea, din perioada studenției este și *Nuvela istorică* inspirată din evenimentele de la 1848-1849,

NICOLAE TRIFOIU

trimisă și publicată de ziarul „Traian” din București.

Important de reținut, mai ales ca un exemplu pentru tineretul universitar din zilele noastre, cu deosebire din acest ținut al Năsăudului, cu tradiții care ar fi mare păcat să nu fie continuate, - este faptul că tânărul student Alexi, la Graz, era preocupat nu numai de a-și pregăti examenele, ci, precum mării lui și ai noștri înaintași, corifeii Școlii Ardelene, Samuil Micu, George Șincai și Petru Maior, a cercetat și el bibliotecile și arhivele, ca să găsească ceea ce îl interesa; dar mai ales pasionat de istorie, cum arăta în Introducerea la studiul său despre martirii Revoluției de la 1848-1849, elaborat la Graz: *Sorgintele de viață ce hrănește și întărește vitalitatea unui popor, făclia ce-i deșteaptă în piept conștiința națională și-l întărește în credința nemuririi sale, în mărirea și splendoarea viitorului, este istoria*. Sunt cuvintele pe care le-am propus, încă din ani în urmă, ca să fie încrustate pe o lespede, care să acopere mormântul din ținutimul din Rebrîșoara al lui Alexi, sub o efigie a lui, proiect ce urma să-l înfăptuim cu ajutorul și al unui strănepot al lui, doctor în, I. Alexi din București, care se angajase să-l execute, dar, ca atâtea inițiative, nu s-a putut înfăptui, iar respectivul strănepot, între timp, a decedat. Am dori măcar ca în Sângeorz-Băi, la Rebrîșoara și la Năsăud, în muzeele din aceste localități, să se aranjeze câte un colț pentru Artemiu Publiu Alexi – naturalist și istoric.

Continuăm a-i prezenta viața și activitatea, referindu-ne mai pe larg și la opera lui capitală, în calitate de autor principal, la *Resbelulu Orientalu Ilustratu*.

Profesorul Iuliu Moraru, în studiul amintit, spune încă de la început că-i este „greu de redat într-o prezentare scurtă, sintetică...” ceea „ce a însemnat acel multilateral, entuziast și dinamic fiu de muntean someșan... pentru știința și cultura românească nu numai din Ardeal, ci din întreaga Românie”. De aceea, profesorul Moraru se ocupă numai de perioada matură a activității lui Alexi, mai ales de la Năsăud, și de contribuțiile lui științifice.

Mai avem, în manuscris, studiul *Botanistul Artemie Publiu Alexi (1847-1896)* de Emil Precup. După ce scoate în relief importanța culturală a Năsăudului, cu deosebire rolul avut în timpul regimului austro-ungar, când „un mănunchi de intelectuali români, care țineau vie flacăra conștiinței naționale în urmașii foștilor grăniceri ai ținutului... influența vieții conștiente românești se resimțea în toate părțile Ardealului dinainte de 1918”. Arată în continuare că, în 1874, Alexi a luat doctoratul în Științe naturale, citând pe doctor Larionesi Alexa, *Amintiri despre Artemiu Publiu Alexi*, manuscris, în fondul Emil Precup de la Arhivele Statului Năsăud. Se mai arată că în 1873-1874 a fost numit profesor suplinitor la Gimnaziul Superior din Năsăud, „numirea lui fiind aprobată de Consistoriul Episcopesc greco-catolic din Gherla și de Ministerul de Instrucție Publică ungar”. Tot din studiul lui Emil Precup aflăm că Artemiu Publiu Alexi, „la începutul carierei sale didactice și-a manifestat dorința de a învăța și a se perfecționa în arta educației. Pentru a-și completa cunoștințele și a câștiga experiență în materie didactică-educativă, a cerut de la Administrația Fondurilor Grănicerești să-i elibereze o recomandățune pentru a

 NATURALISTUL ȘI ISTORICUL ARDELEAN ARTEMIU PUBLIU ALEXI

putea cerceta instituțiile de învățământ din Austria și pentru a primi în acest scop bilet gratuit pe liniile ferate din imperiu”. Emil Precup adaugă că nu a găsit urme despre rezultatul acestei solicitări. Mai cităm, din același studiu, datele conform cărora Alexi a slujit ca profesor suplinitor la Năsăud din 1873 „până la 29 iunie 1882, când a fost numit profesor definitiv, cu decretul nr. 600 din 1881 și aprobat de Consistoriul Gherla, cu decizia nr. 623 din 24 octombrie 1882”. Pentru ca lecțiile teoretice să fie cât mai mult intuitive, Alexi, începând chiar cu primul an, a înființat și completat o colecție „de minerale, cristale, plante, a adunat planșe relative la botanică și zoologie și a câștigat un schelet de om. La cererea lui, Fondurile Grănicerești năsăudene i-au pus la dispoziție o grădină unde a plantat și cultivat vreo 35 specii de plante din diferite familii, punând bazele unei grădini botanice”. În colecția mineralogică a avut peste 1.000 de exponate. Această colecție, se arată că i-a fost dăruită de cavalerul de Manz, din Iacobeni, Bucovina, iar grădina botanică s-a îmbogățit „cu multe specii de plante de munte, dăruite de botanistul Florian Porcius și cu vreo 74 arbori și arbuști procurați de Alexi din Viena”. De asemenea și-a procurat multe animale împăiate și diverse alte piese¹.

În cuprinzătoarea prezentare – pe două coloane, cu un portret, paginile 30-31, din *Dicționarul Literaturii Române de la origini până la 1900*, Editura Academiei R.S.R., București, 1979, autor R(odica) Ș(uțu), *Artemiu Publiu* este calificat ca *publicist*. Se arată că „a fost autorul a numeroase articole și studii de istorie, științele naturii, geografie, meteorologie” – enumerându-se șapte titluri de lucrări, între care și *Resbelu orientale ilustratu*, scris în colaborare cu Maxim Pop. Nu se specifică însă că acest din urmă titlu a fost, de fapt, nu unul dintre acele „studii de istorie”, ci o lucrare, *un volum de 724 pagini*, apărut la Graz, Austria, în 1878. În continuare în prezentarea de care e vorba sunt evidențiate și alte titluri de articole și studii ale lui Artemiu Publiu Alexi, iar în final sunt enumerate și unele din contribuțiile literare, inclusiv poezii, precum cea dintâi, *Adio către Transilvania*, publicată în „Federațiunea”, Pesta, 1870.

Despre debutul publicistic al autorului nostru se ocupă Teodor Tanco în *Dicționarul literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud*, Editura Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1998, în care ALEXI, Artemiu Publiu este primul prezentat. La *Debut și colaborări* se specifică, cu prudență și oarecare rezervă: „Se presupune (subl. n.) debutul cu articolul *Meditațiuni la anul 1870*, în „Federațiunea”, Pesta, 1870, nr. 3, p. 335. În această privință, a debutului publicistic al lui Alexi, personal am depistat mai întâi ceea ce cred că este prima atestare a numelui lui publicistică, anume ca dezlegător al „gâciturii numerice” din nr. 11 al revistei „Familia”, 15/27 aprilie 1866, pag. 132. În 1866, Alexi era elev al Liceului din Blaj. Numele lui este sub textul „Josifu Hodoșiu să trăiască la mulți ani!”. Aduug ca informație că în fiecare nu-

¹ *Arhiva Someșană*, Serie nouă, 2001, Redactată de Muzeul Grăniceresc Năsăudean și de Cenaclul literar-științific „Plaiuri năsăudene și bistrițene” Cluj-Napoca, nr. 1(29), pp. 5-12.

NICOLAE TRIFOIU

măr al „Familiei” ani de-a rândul era o rubrică destinată „găciturilor”, urmate de numele dezlegătorilor. Dar mai importante sunt două materiale publicate de el în 1869, în TRAIAN, „gazetă politică și literară”, București, redactată de Bogdan-Petriceicu Hașdeu. Primul material a apărut în nr. 47, de marți 19 august 1869, pp. 187-188, în rubrica *Corespondență*, cu titlul *Scrisori Transcarpatice*, având subtitlul „Din patria lui Dragoș”. Este și datat: „21 august st. n. 1869” și semnat: „A. P. Alexi, studinte de filosofia din Vienna”. Al doilea material a apărut în nr. 65, marți, 7 octombrie 1869, pp. 263-264, cu titlul Mihaiu cel Viteazu și Gutenberg – Câmpia Turzii și este precedat de un scurt mesaj adresat „D-lui B. P. Hașdeu, directorul ziarului <Traian>. Domnul meu! Vă trimit un articol, inspirat din ceea ce ați scris d-voastră. Ale tale dintru ale tale! Al d-voastră mult stimatoriu, A. P. Alexi”. Dată fiind importanța deosebită pe care o dau cuprinsului ambelor materiale socot potrivit să le redau *in extenso*, ca *Anexe* (sau *Adause* cum li se spune unor materiale asemănătoare publicate de Iuliu Moisil în vechea „Arhivă Someșană”) la studiul meu despre Artemiu Publiu Alexi.

Pentru a se înțelege cum a ajuns studentul din anul prim al Universității din Viena, colaborator al periodicului „Traian” al lui B. P. Hașdeu, găsesc necesar să fac o digresiune cu următoarele explicații:

Pot afirma, rămânând a fi confirmat ulterior, după necesare cercetări, că publicația prezentată ca „gazetă politică și literară care apare de trei ori pe săptămână la București, între 16 aprilie 1869 și 14 februarie 1870” (cf. *Dicționarul Literaturii Române de la origini până la 1900*) a fost trimisă în Transilvania, în unele localități între care și Năsăudul, cu vechi școli românești, ceea ce s-ar putea confirma dacă la una din vechile biblioteci năsăudene (Biblioteca documentară, acum a filialei Cluj a Academiei Române, Biblioteca Colegiului Național „George Coșbuc”, continuatorul gimnaziului superior greco-catolic, înființat în 1863 ori Biblioteca Muzeului Grăniceresc) s-ar depista colecția respectivă.

În orice caz, de apariția acestei publicații au luat cunoștință și trei consăteni ai lui Alexi, toți trei învățători, care au devenit primii năsăudeni corespondenți și colaboratori la „Traian”-ul lui B. P. Hașdeu. Aceștia au trimis o „colecțiune” de poezii populare, împreună cu o scrisoare pe care încă le redăm în *Anexe*.

Primului semnatar al scrisorii, Cl(emente) Login, ins(pector) scol., nu i-am găsit numele între cei trecuți de către Iustin Sohorca în *Monografia școalelor din Sângeorz-Băi, județul Năsăud*, publicată în „Arhiva Someșană”, nr. 24, 1938, pp. 76-196. Numele de Login este atesta în *Nepos*, din această localitate, dintre Năsăud și Sângeorz fiind originar *Dionisie Login (1862-1940)*, prezentat de către Teodor Tanco în vol. V „Virtus Romana Rediviva”. Despre ceilalți doi, *M(ihai) Domide*, învățător poporal și *Ieremia Șorobeteanu*, înv. se găsesc date în *Monografia* amintită.

Mihai Domide este originar din Rodna-Nouă (Șanț), învățător al doilea, între 1864-1869, iar între anii 1869 și 1890 director al renumitei Școli triviale (de la „trivium”) din Sângeorz.

 NATURALISTUL ȘI ISTORICUL ARDELEAN ARTEMIU PUBLIU ALEXI

Ieremia Șorobetean, al cărui nume – ca și a altora, tot sângeorzeni, devine Șorobetea, - este născut în Sângeorz și, între 1869-1890, a funcționat ca învățător la aceeași Școală trivială.

Reproducem și versurile populare din „Colecțiunea Domide-Șorobetean”, publicate în același număr din „Traian”, după scrisoarea de la rubrica *Corespondență*. În alte numere, tot din 1869, se publică și alte pagini, tot din respectiva „Colecțiune”. Știm, în plus, dintr-o cercetare făcută la Biblioteca Academiei Române, secția manuscrise, că și Alexi a trimis la „Traian” mai multe „fascicole” cu poezii populare, culese de dânsul.

Redăm din fișa personală în care am notat: „mss. 4302, acad. R., *Poesii populare*, 1869. Adunate (din Ardeal) și redigee de ARTIMON P. Alexi (cumpărat de la I. Dragu, la 13 Mai 1915)”. Dosarul cuprinde:

- „1. Din poezia populară culeasă de Art. P. Alexi 1869, Fasc. I.
2. Fasc. II din colecțiunea lui D. Mironu (ținutul Sibiului)
3. Fasc. III din poezia populară culeasă de A. P. Alexi 1869
4. Fasc. IV din poezia populară culeasă și redigee de A. P. Alexi 1870
5. Fasc. V din poezia populară culeasă și redigee de A. P. Alexi 1870
6. Fasc. VI din poezia populară culeasă și redigee de A. P. Alexi 1870
7. Fasc. VII din poezia populară culeasă și redigee de A. P. Alexi 1870
8. Fasc. VIII din poezia populară culeasă și redigee de A. P. Alexi 1870
9. Colecțiunea de descântece, culese de A. P. Alexi.
10. Din colecțiunea lui Domide și Șorobetea, publicat în „Traian”, nr. 26, 28, *Cântece populare – Sângeorz. La cunună. Venind cu cununa de la holdă către casă*”.

S-ar înțelege că aceste fascicole au fost achiziționate în 1915 de către Academia Română.

Neavând, deocamdată, la îndemână numerele din 1870 (care lipsesc de la BCU Cluj-Napoca) ale publicației bucureștene, consemnez doar, după Iuliu Moisil (din „Arhiva Someșană”) că ziarul „Traian”, Anul II, 1870, p. 55, 103, 186 a publicat și „O nuvelă istorică referitoare la revoluția din 1848”, a lui A. P. Alexi.

„Colecțiunea” celor doi învățători din Sângeorzul românesc, arestată în periodicul bucureștean „Traian” din 1869, în care s-au publicat primele texte, nu este consemnată în *Introducere* la Iustin Sohorca, *Datini și folclor din Sângeorz-Băi*, care este titlul unui „Buletin intern”, nr. 18/1988 al Cercului cultural-istoric „Plaiuri bistrițene și năsăudene”, multiplicat în puține exemplare. În acest număr (al Buletinului), îngrijit de Clemente Plăianu și Ieronim Marțian, cu un *Cuvânt de salut* al lui Teodor Tanco și *Cuvântul Redacției* semnat de cei doi îngrijitori ai numărului – nimeni nu face nici o trimitere la „colecțiunea” celor doi înaintași năsăudeni-sângeorzeni.

Cum Teodor Tanco în cele șapte volume „*Virtus Romana Rediviva*” (1974-1993) și nici în *Dicționarul* său nu face nici o trimitere la colaboratorii năsăudeni de la „Traian”, concluzionez și este evident că de importantele colaborări ale sângeorzenilor (inclusiv A. P. Alexi) la „Traian”-ul lui B. P. Hașdeu respectivii amintiți

NICOLAE TRIFOIU

mai sus nu au știut.

Iată însă că pe cei doi folcloriști năsăudeni și, inclusiv pe Alexi (tot ca folclorist), îi găsim pe larg prezentați în *Dicționarul etnologilor români* al lui Iordan Datcu, vol. I (editura Saeculum I. O., București, 1998), din care redăm datele care ne interesează. Astfel, în ceea ce-l privește pe Artemiu Publiu, subliniem mai întâi faptul că la datele biografice îi este arătat anul nașterii ca fiind 1846 și nu 1847, ceea ce indică faptul că autorul consultat și cel de-al VII-lea volum din seria „Virtus Romana Rediviva” al lui Teodor Tanco (editura VRR, P. F., Cluj-Napoca, 1993), unde, pentru prima dată s-a rectificat data nașterii lui Alexi. Astfel, considerăm că ar fi cazul ca la *Bibl. ref.* de la *Dicționarul folcloriștilor* să fie trecut, după Iuliu Moisil, cu *Figuri grănicerești năsăudene*, 1937 (unde anul nașterii lui Alexi este 1847) și Teodor Tanco, VRR, VII, 1993, iar dacă, eventual, ar fi luat cunoștință (pe orice cale) și de prezentarea ulterioară a lui Alexi, din *Dicționarul literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud*, 1998, Iordan Datcu era obligat să specifice și această lucrare. La Alexi se arată, despre „Co(lecția) sa inedită *Poesii populare, 1869. Adunate (din Ardeal) și redigee de...*”, precizându-se că respectiva colecție se află la BAR (Biblioteca Academiei Române), „secție msse. Nr. 4302, 137 f(ile), cea mai amplă col. de folclor năsăudean la acea dată, conține cca. 200 texte: dragoste, dor, cătănie, haiducie, strigături, descântece, balade, cântece de nuntă, cântece de muncă, provenite din Sângeorz...” și din alte localități din afara Ținutului Năsăudului. Se precizează că „cele mai multe texte sunt însoțite de numele inf(ormatorilor)”, adăugându-se, ceea ce e de asemenea important pentru noi, că manuscrisul lui Alexi „cuprinde și texte culese de năsăudenii A. (de fapt M.) Domide și A. (de fapt Ieremia) Șorobetean”.

Și mai cuprinzător este prezentat în *Dicționarul* lui Iordan Datcu „DOMIDE, Mihai” și cu date biografice: „n. 27 sept. 1842 – m. 1898”, luate după „portretul în cuvinte” ce i l-a făcut Teodor Tanco, Cel mai greu moment din viața lui MIHAIU DOMIDE (VRR III, 1977, sursă trecută și la *Bibl. ref.*). Teodor Tanco, referindu-se, în prezentarea arătată, la activitatea de publicist a lui M. Domide, arată că: „a fost și un pasionat culegător de folclor, tipărind în special poezii populare”, și indica în ce publicații (nu însă și în „Traian”!).

Ocupându-ne de Artemiu Publiu Alexi, pentru cei interesați de Mihai Domide, facem numai trimiterea la prezentarea din *Dicționarul Etnologilor Români* al lui Iordan Datcu, unde se indică și numerele din „Traian”, an I (1869) și an II (1870) în care s-au publicat texte din colecția Domide-Șorobeteanu¹.

Va urma

¹ *Arhiva Someșană*, Serie nouă, 2002, Redactată de Muzeul Grăniceresc Năsăudean și de Cenaclul literar-științific „Plaiuri năsăudene și bistrițene” Cluj-Napoca, nr. 2(30), pp. 2-6.

Dr. Artemiu Publiu Alexi – culegător de folclor

Fascioara IV

Din S. Georgiu românesc¹

<p style="text-align: center;">XII</p> <p>Când s-o-mpărțit urâtul Dusu-m-am fost cu plugul Nu știi când s-o împărțit Doamne multe mi s-au venit Când s-o-mpărțit dragostea Dusu-m-am fost cu coasa Nu știi cine o-mpărțit Puțină mi s-o venit.</p> <p style="text-align: center;">XIII</p> <p>Cine-n lume au văzut A trăi și a nu muri A fi om și a nu iubi A iubi și a nu dori.</p> <p style="text-align: center;">XIV</p> <p>Cine-n lume au văzut Lucru nemaiauzit Iarbă verde pe cuptor Și-o fată la doi feciori Iarbă verde sub perete Și-un fecior la două fete Capra neagră procopsită Și țigancă spovedită</p>	<p>Iepure vara cosind Iepuroaie alunecând Fată gură la moș dând Fecior babă sărutând.</p> <p style="text-align: center;">XV</p> <p>Lelișoară de la țară Ce ți gurița amară Ca paie de secară - Am mâncat bade ciuline (căline) Să nu mă sărute nime Că știu că nu-ți pare bine</p> <p style="text-align: center;">XVI</p> <p>Astă iarnă era iarnă Și ninge și jicole Și badea la noi vineri Amu-i vară și-i mai bine Și badea la noi nu vineri Că nu-l lasă maică-sa N-ar ajunge a-l însura Nici nepoți a legăna.</p> <p style="text-align: center;">XVII</p> <p>Pentru-un om care mi-i drag</p>
---	--

¹ Dr. Artemiu Publiu Alexi, *Poezii populare, 1869*, în Biblioteca Academiei Române București, Manuscris nr. 4302. Mulțumim pe această cale pentru fotografiile făcute după aceste manuscrise domnișoarei *Maria-Ilinca Lorentz* din București (artist în cadrul Filarmonicii din București, membră a Orchestrei Naționale Simfonice).

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI – CULEGĂTOR DE FOLCLOR

Multe aud și multe trag
Pentru-un om care-i urât
Una aud și-mi pare mult.

XVIII

Auzit-am mamă iară
Căci astăzi e târg de țară
Ce cumperi nu poți da iară
De ți cumpăra urât
Cu el te bagi în pământ
Și de-ți cumperi un om drag
Cu el rămâi până-n veac.

XIX

Urâtul mamă mă cere
Nu mă da fără plăcere
Că tu mamă de mi da
Eu încă m-oi spânzura
La cel vârf de colo vârf
La cea margine de târg
Să se mire tot târgul
Că m-au cerut urâtul
Să se-nvârte mâinile
Așa mărita fetele
După tăți răi de câne
Cum m-a dat mama pe mine.

XX

Peste Nistru peste Prut
Murgu apă n-a băut
Iarbă verde n-a păscut
Nici nu-l voi adăpa
Până-om pași la mândra.

XXI

Judecat-s doamne-n sat
Ca să fiu talpă la iad

Și de ce Doamne să fiu
Că n-am omorât de viu
Nici am iubit c-am jurat
Că holtei nu i păcat.

XXII

Mult mă mir și mă ciudesc
Cum îi bine să trăiesc
Nici vara să nu cosesc
Nici iarna să mă-mblătesc
Din crâșmă să nu lipsesc
Și tot bine să trăiesc.

XXIII

De s-ar lua numai dragi
N-ar mai fi pe codri fagi
Da să ieu și cei urâți
Ca acea la fagi grămădiți.

XXIV

Oltule pe malul tău
Crește apă și dudău
Să pască murguțul meu
Murgul sur și pântănog
Priponit în busuioc
Cu căpăstru de mătase
De mândra-mpletit în șele
Cu căpăstru de argint
De mândra-n șale-mpletit.

XXV

Cât am trăit pe lume-așa
N-am văzut mai verde frunza
Că la mândra-n grădinuță
Batăr ce bruma-o brumează
E tot e verde și creață

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI – CULEGĂTOR DE FOLCLOR

XXVI

Plouă plouă pe trifoi
 Plouă pe badea la oi
 Plouă plouă pe cucute
 Plouă pe badea la munte.

XXVII

Fusul meu cu roată sură
 Sară ochii cui mi-l fură
 Fusul verde cu roată verde
 Sară ochii cui mi-l vede
 Pică fus a nu pica
 Dacă n-ar cere te-a pușca
 Fără mâța cu coadă
 Și m-o toarcă cu laba.

XXVIII

Noi cu lelea ne-am iubit
 Cineva ne-a despărțit
 Nu-l primească domnul sfânt
 Nici în ceruri nici pe pământ
 Cine desparte doi dragi
 Tragă-i corbul carnea-n fagi
 Pe pământ să putrezească
 Dragi să nu mai despărțească.

XXIX

Cine nu știe dorul ce-i
 Te-ar lăsa în drum să piei
 Cine nu-i mâncat de rele
 N-are ce cânta de jăle
 Cine nu știe ce-i dorul
 Nu mai calce pământul
 Cine-l vede și nu-l crede
 Nu mai calcă iarbă verde.

XXX

De s-ar lua numai dragi
 N-ar fi în codri fagi
 Dar se iau și cei urâți
 Cu aceeași fagii grămădiți.

XXXI

Ce mi-ar fi să n-am copii
 C-aș sări peste Sibiu
 Aș iubi copile trei
 Și nimica nu mi-ar fi
 Futu-ți morții tăi Sibiu
 De trei ori te ocolii
 Soție mândră nu găsii
 Fără o sută și cinci zeci
 Toate le-am trimis la beci
 Numai una le-am lăsat
 C-am păcat de vărsat
 Dar dulce la sărutat.

XXXII

Până era glod și tină
 Avem drăguță vecină
 De când tina s-a uscat
 Dragostea s-a depărtat
 La cel capăt de sat.

XXXIII

Până iubeam la copile
 Mai era ceva de mine
 De când iubesc la neveste
 Mă scoase la rea poveste
 Mult mă muștră fetele
 Că-mi sunt dragi nevestele
 Poate știi cine-i cu minte
 Că mie nu-mi par urâte
 Poate știi cine pricepe

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI – CULEGĂTOR DE FOLCLOR

Că mie nu mi-e de fete
Ca și lupului de iede.

XXXIV

Pentru badea sprâncenat
Nici aseară n-am cinat
Dar m-oi pune și-oi cina
Că știu că nu m-a lua.

XXXV

Stai mândră nu te grăbi
Stai până m-oi jălui
Am în inimă un spin
Și-o belțiție de venin
Trăiesc ca un cuc străin
De trăit aș trăi bine
Dar dușmani-s lângă mine
Ies afară ard în pară
Intru-n casă-s de ocară
De ies seara până-n drum
Dușmanii m-ar face scrum
De ies seara la preumblare
Toți dușmanii-mi stau în cale
Spune-mi dragă ce să fac
De dușmani ca să mă scap
Pune bade foc și sare
Pe-a dușmanilor cărare
Presară jar și cu scrum
Dușmanilor tăi în drum
Și dușmanii vor călca
Și de loc s-or fermeca
Să-ți spun mândră și m-ascultă
Am trudit cu treabă multă
Să fac din pelin zahăr
Să fac prieten din dușman
Da pelin tot amar
Și dușmanul tot dușman
Și dușmanul arde-l-aș
Nici în casă să nu-l las

XXXVI

Mărită-te tu horholină
Nu șede fată bătrână
Că și dracul s-o-nsurat
Și tu nu te-ai măritat

-

Mărita-m-aș mărita
Pită nu știu frământa
Pe lopată nu știu pune
Fără de-aș lega ca tine
Mă uitai într-o fântână
Mă văzui fată bătrână
Mă rugai la Dumnezeu
Să-mi trimită soțul meu
Batăr cât de blăstămat
Numai-și aibă clop în cap
Să meargă vestea în sat
Că și eu m-am măritat

XXXVII

Oi leliucă lălăucă
En cobori din deal în luncă
Să-ți dau răștitor și furcă
Pentru-un biet de răștitor
Să-mi dai gura de două ori
Pentru-o furcă împletită
Să-mi dai gura-ndulcită.

XXXVIII

Decât trai cu urât
Mai bine mort în pământ
Decât traiul cu năcaz
Mai bine mort în un ceas.

XXXIX

Uiu iu puică de dor
Șapte fete pe-un fecior

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI – CULEGĂTOR DE FOLCLOR

Și fecioru-i de oțel
 Șapte fete pe-un vițel
 Și vițelu-i fără mană
 Șapte fete pe-o cârlană
 Și cârlanu-i fără țâță
 Șapte fete pe-o căpiță
 Și căpița-i fără vârș
 Șapte fete pe-un șovârf
 Și șovârful fără floare
 Șapte fete pe-o cicoare
 Și cicoarea-i mititică
 Șapte fete pe-o furnică
 Și furnica-i mititea
 Șapte fete-n seama mea.

XL

Toată iarna mi-am dorit
 Ca să scap de ăst urât
 Să-mi vină luna lui mai
 Să-mi văd codrul ca un rai
 Și frunza rotită-n plai
 Să-mi pui cureaua la flinte
 Să-mi pui flinta-n tre spete
 Să o iau la codru verde
 Să se scoale țara toată
 Și-o rămânea jumătate
 Tot din codru nu mă scoate
 Fără dușmana de moarte.

XLI

Bade de dragostea noastră
 Răsărit-au pomi pe coastă
 Răsăritu-și n-au înflorit
 C-o gândit că ne-am urât
 Dă-le bade la pomi pace
 Să vedem ce le-or face
 Da de-or face pomii poame
 Dragostea mi s-a mai pune
 Da de-or face pomii pere
 Zică bădița nici a jale

De-or face mere gutâi
 Nu m-a iubi ca dintâi
 Hai bade să ne iubim
 La luat să nu gândim
 Hai bade să ne-avem dragi
 Nădejdea să nu mi-o tragi
 Că nădejdea de la mine
 E ca sârma cea subțire
 Când o pui la brâglă nouă
 Ea se rupe oblu-n două.

XLII

Frunză verde lemn de vâsc
 După mândră mă topesc
 Mă topesc și ce n-aș fi
 Sau numai de-a nebuni
 Căci ca mândra n-oi găsi
 Hai mândră trup ca la tine
 N-am văzut în sat la nime
 Hai mândră trup ca al tău
 N-am văzut în satul meu
 Numai drept este al tău
 C-așa ca trupul tău.

XLIII

Oi bade-ntr-a mea mânie
 Nu iubi ce nu-ți trebuie
 Oi bădiță-ntr-al meu but
 Nu iubi ce ți-i urât
 Iubește bade iubește
 Scânteiuța mărunțea
 Să-ți semene la drăguța
 Că și eu bade-oi iubi
 Struguraș verde din vii
 Să-ți semene bade ție
 Și pe pusul clopului
 Și pe trasul ochiului
 Și pe-nvârtitul jocului

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI – CULEGĂTOR DE FOLCLOR

XLIV

La răcita crengurată
 Şede-o mândră supărată
 Dincolo din sus de ea
 Şede una frumuşea
 Cu drăguţul lângă ea
 Şi o ţine pe genunche
 Şi-o îmbie cu vin dulce
 Bea, bea, mândruca mea
 Că de mâine nu te-oi vedea
 Mie carte mi-o venit
 De aice de pornit
 Ş-acolo de zăbovit
 Dacă-i vide că nu vin
 Să te faci mândră cuc
 În vârşuţul muntelui
 În crucea măslinului
 Şi-ţi fă ochişorii roată
 Şi te uită-n lumea toată
 Ca să mă mai vezi o dată.

XLV

Popa zice că nu fură
 L-am găsit cu raţa-n gură
 Popa zice că nu bea
 L-am găsit cu raţa mea.

XLVI

Cucule pasăre mândră
 Suie-te-n deluţ şi cântă
 La vârşuţul dealului
 Şi cântă voinicului
 De ți-o vrut el ceva ție
 Blastămă-l străin să fie
 Nu-i trebe mai mare fune
 Ca străinătatea-n lume
 Nu-i trebe mai mare pară
 Ca străinătatea-n țară.

XLVII

Socăciţa de la vatră
 Vine roşie şi-nfocată
 Face zamă nesărată
 Nici-s fripte
 Nici-s fierte
 N-aţi avut lemne tăiate
 Nici-s fripte, nici sărate
 N-aţi avut lemne uscate.

XLVIII

Nănaşul:
 Socăciţa ne-ar fi bună
 Dacă n-ar ţine vreo lună
 Dar vremea mai puţinică
 Nu mai şti face nimică
 Toate le coace de frică
 Nuntaşii o năpădea
 Zama la lună-o fierbea
 Colacii afară-i cocea
 Nici că lemne că n-avea.
 Socăciţa:
 Boii care-s de-njugat
 Şi la lemne de cărat
 Toţi în munte i-am țăpat
 Socrii mari rău s-au purtat
 Fără lemne i-am aflat
 Nici secure nu mi-au dat
 De mă necăjesc la gard
 Plăcinta nu s-a făcut
 Nici țăpoii nu s-au copt
 Cu lemne de ast de plop
 Nu-i bade din vina mea
 Că mi-o fost cociorva rea
 Nici aceea nu-i tăgadă
 Că n-am avut nici lopată.
 Luați seama meseni bine
 Cloşca cu puii vine
 Nănaşul s-o celuit

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI – CULEGĂTOR DE FOLCLOR

Cloșca lui i s-o venit
 Puii la drăguți i-am fript
 Găina vecinului
 La voia nănașului
 Găina-i de cumpărat
 Toată vara s-o ouat
 Pentru-aceea nu s-o-ngrășat
 De mi-ar fi găina grasă
 N-am ave oameni la masă
 Toți ar fi pe după casă.

XLIX

- Socăciță draga mea
 Vină-ncoace de-i putea
 Să-ți dau pui de turturea
 Turturea cu ciocul hâd

Pingă dânsul bani de-argint
 Pingă dânsul bani de-aramă
 Nu mi-ai pus piper în zamă
 Nați-o și te du la vatră
 Și zama altă ne gată
 Dacă vrei să capeți plată
 Nați-o și-o pune pe horn
 Și te du la cele-n pod
 Ne-alege una mai grasă
 Ne-o adă la noi la masă
 C-apoi noi numai ți-om da
 Un pahar cu holircuță
 Și vreo două-trei dușcuță
 - Lasă bade pân la zi
 Că toate le-om coborî
 Hitioane cum vor fi!

Va urma

Autonomia sau anatomia?

Mult stimate d-le redactor!

Deși nu prea văzui de curând prin foile publice împărtășiri despre cele întâmplare prin districtul Năsăudului, totuși să nu cugete cineva că doar am stagna cu totul, căci cele mai multe din câte se făcu pe aici, nu s-au prea dat publicității. Ca exemplu voi aduce, de astădată, numai cele pertractate mai de curând în sinodul vicarial ținut în 16-17 martie 1870.

Acest sinod, convocat de reverendisimul domn vicar Grigore Moisil, în cauze școlare, a luat mai întâi la dezbatere alegerea unui senat scolastic districtual confesional. Concluzia în acest obiect a fost, că după ce în districtul Năsăudului există de mult comitetul fondurilor scolastice, care are chiar acea sferă de activitate și drepturi, care ar compete senatul scolastic districtual confesional, sinodul nu se afla în poziția de a putea exercita drepturile, de a doua instanță în cele școlare, cum e în celelate părți ale diecezei greco-catolice de Gherla, ci lasă pe comitetul fondurilor școlare districtuale, ca el să-și continue acele drepturi istorice recunoscute și de regimurile de până acum și să fie atât răspunzător în cele școlare, ca a doua instanță, cât și obligat de a satisface pe deplin tuturor recerînțelor legilor școlare în oprganizarea școlilor noastre confesionale districtuale.

Al doilea obiect de pertractare fu modul cum s-ar putea susține o preparandie confesională pentru întreaga dieceză a Gherlei și efectul fu că se conchise că pentru susținerea preparandiei confesionale să se dea un procent din cele 5 procente destinate pe seamă școlastică; cu acea adăugire ca măritul ordinariat greco-catolic de Gherla să denumească o anumită comisie care să administreze acești bani amăsurat unor statute stabilite spre scopul acesta, care totodată să fie delegată a-și da rațiunea administrării înaintea sinodului diecezan. totodată se pretinde că acea să se întocmească așa cât să nu i se poată imputa din vreo parte că nu satisface pretențiilor legilor școlare. Proiectul măritului ordinariat în astă privință se va brecepta cu totul...

Se mai decise că inspectorul școlastic districtual confesional să facă pașii conviențioși la măritul ordinariat greco-catolic de Gherla pentru ca inspectorii școlastici de stat să-și tragă informații despre școlile noastre confesionale de la inspectorul școlastic districtual confesional, iar nu nde-a dreptul de la comune (Asta e autonomia ori anatomia confesională!).

După acestea, la interpelări și propuneri din mai multe părți față cu cauza congresului bisericesc greco-catolic, se stabili ca mai întâi să se întrebe măritul ordinariat greco-catolic de Gherla și cel mitropolitan de Alba-Iulia, dacă e adevărat ceea ce scrie prin foile despre oprirea de a se ține congresul greco-catolic al provinciei

AUTONOMIA SAU ANATOMIA?

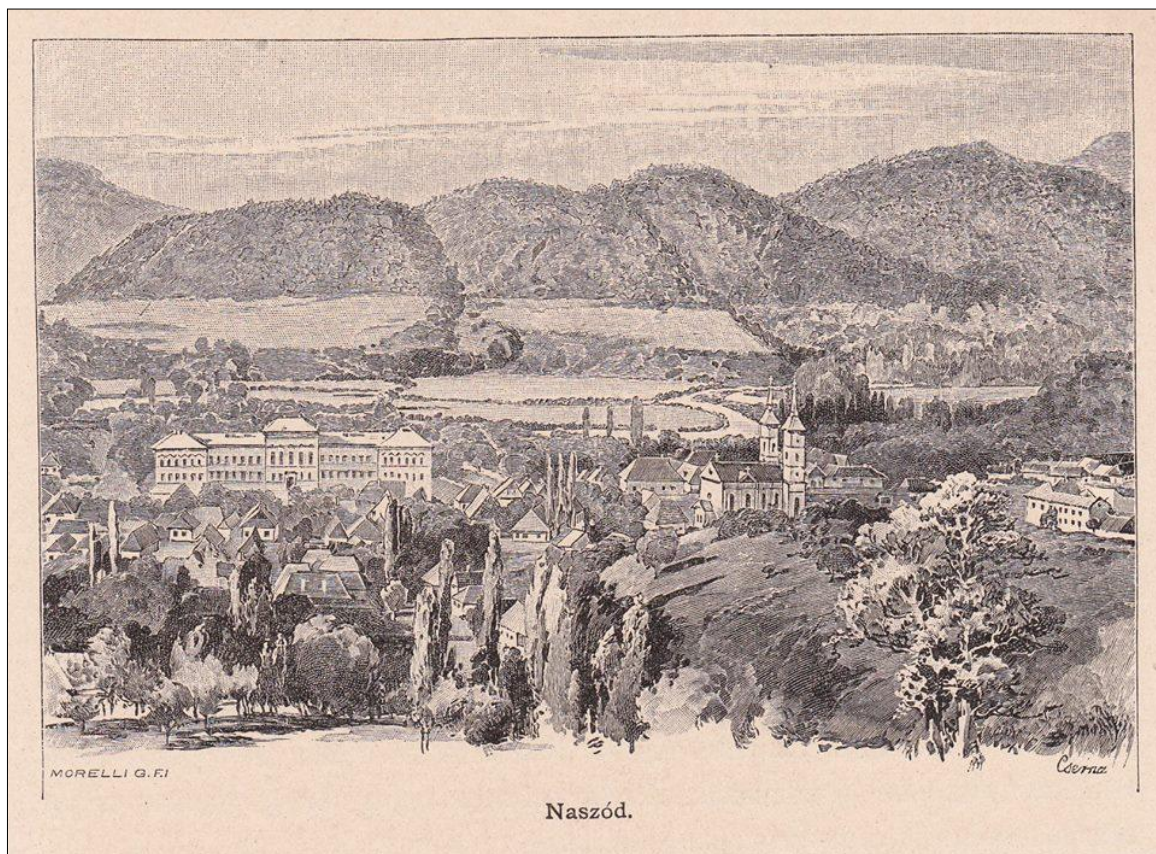
de Alba-Iulia și în caz când ar fi adevărat, numaidecât să se facă pașii cuviincioși prin măritul ordinariat diecezan și mitropolitan, atât la înaltul minister, cât și la sacrísima Maiestate pentru de a nu fi împiedicați în ținerea congresului bisericesc, după cum nu fu împiedicată nici o confesiune, nici chiar iudeii, și după cum cere legea din 1868 după autonomia confesiunilor din Ungaria și Transilvania.

E de însemnat că știrea răspândită prin foaie despre oprirea congresului a cauzat o amărăciune de suflet în toți fiii noștri greco-catolici.

Asemenea se decise ca să se reînnoiască petiția dată Maiestății Sale pentru recâștigarea dreptului de a alege pe episcopul viitor diecezei greco-catolice de Gherla.

În urmă, determinându-se că de aici încolo în tot anul să se țină de două ori sinod vicarial, în dorire de a se organiza și sinodul vicarial pe deplin, se finiră dezbaterile, mulțumindu-se reverendisimului domn vicar pentru energia dezvoltată și cu astă ocazie în cauzele noastre scolastice și bisericești.

Năsăud, 17 martie 1870¹.

¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul XXXIII, 1870, nr. 22 (articolul este semnat cu „p”, inițială cu care semna Dr. Artemiu Publiu Alexi).

Năsăud, în Faur 1874

Năsăudul, respectiv acest district, a ajuns și acele zile teribile, la care mulți nici n-au visat, la momentul de a se maghiariza și acest ținut, poate unicul purificat de străini. În Zarand și Făgăraș s-a făcut începutul mai de mult, introducându-se limba maghiară de oficială, contra tuturor protestelor și contra legilor fabricate de dâșșii. Năsăudul se vede că fu rezervat de bucata ultimă. Un ucas¹ ministerial, sosit nu de mult, impune cu toată rigoarea unui han asiatic introducerea limbii maghiare în tot districtul în timpul cel mai scurt. Ce fac năsăudenii la aceasta? Mă vei întreba dumneata. Răspund: nimic. Proverbul italian *Dolce far niente*² s-a familiarizat tare pe la noi.

Năsăudenii au putut ști pozitiv în timpul ultim că se va întâmpla așa ceva. În zilele viitoare se va conchema universitatea districtuală. Lumea va crede că acesta va face o poziție cu mult mai înverșunată decât făgărășenii, fiind limpede română. Bine ar fi de s-ar întâmpla așa, însă eu cred, cel puțin nu am nici un simptom care să mă poată conduce la această credință. Nu se ține nici o adunare confidențială cu inteligența, mai nici nu se vorbește despre această temă: că ce să se facă în adunarea municipală, ce pași să se întreprindă față cu acest ucas? E tare trist a se vedea atâta indiferentism! Poate s-ar face ceva și în această cauză dacă cineva ar lua inițiativa și ar convoca o conferință privată. Însă nimeni nu cutează a face aceasta. Bărbații de influență și cu autoritate se retrag și tac ca chiticul. Amploiații de la municipiu și tribunal zic că lor nu le este iertat a face nici un pas. Apoi din ceilalți, unul se teme de umbră, altul de frunză, etc. Despre avocații noștri nu mai stric vorba.

Altcum cui se pare că cu ocazia ultimei adunări reprezentative districtuale s-a încredințat o prea stimată persoană, ce se bucură pe lângă independență și de reputație și popularitate în întreg districtul, că îndată după venirea ucasului, ce se așteaptă ca sigur, să convoace o conferință pentru consultare. Ucasul a sosit de mult, însă respectivul domn, nu știu din ce motiv, nici că vrea să știe de asemenea lucru.

În genere, observ că ar fi bine să fim mai maturi, mai serioși, mai interesați de cauzele noastre vitale, mai energici și mai activi. În cauze de acestea momente, să ne arătăm bărbați, să ignorăm toate dezbinările și antipatiile personale și să fim una, un cuget și o inimă; să mai sacrificăm din ambițiile noastre, pentru cauzele comune, ca nu cumva mâine, poimâine să ne căim după timpul trecut și să plângem erorile comise, căci atunci va fi prea târziu.

Ce se ține de poporul din district, acesta e tare indignat și înverșunat auzind că acum totu are să se lucre și facă pe ungurește; de la popor sper mai mult decât de la inteligență.

Despre cele viitoare vom vedea.

Cu această ocazie alături aici răspunsul bravului cetățean Aron Densușianu la adresele năsăudenilor la care, afară de subscrierile publicate, s-au mai adunat încă vreo 60.

Comunic, totodată, un mic extras din o epistolă a cetățeanului Densușianu adresată

¹ Hotărâre care trebuie executată fără discuție.

² Dulce făcând nimic.

NĂSĂUD, ÎN FAUR 1874

c. A., crezând a avea interes pentru publicare.

„Stimate Domnule!

Adresele de la năsăudeni sunt cu atât mai scumpe pentru întreaga românie, căci unii se deduseră a căuta cu oarecare dezamăgire la districtul Năsăudului.

Dar cei ce căutăm lucrurile mai de-amănuntul și mai afund vedem prea bine că situația creată era opera câtorva pe care în parte îi și știm.

Consiliul municipal al districtului Năsăud am văzut că s-a ocupat și de persoana, de libertatea mea. Oricât de scumpă și dulce este libertatea personală, eu, însă, mărturisesc că am fost și sunt rezolus a suferi orice pentru convingerile mele și nu voi cere niciodată grația de la acela contra căruia lupt. Rămână el cu puterea brută până va putea-o ține, eu îmi păstrez virgine convingerile și puterea mea morală, cea mai sublimă dulceață a vieții. Apoi unde dreptatea pierde concluziile forțat, curând ori mai târziu, vine și restituie rațiunea.

Ideile se susțin prin idei, prin profesarea lor vădită și prin practică. Persoana ce le agită este de cele mai multe ori un ce indiferent sau pe mâna vasului ce conține focul. Vasul odată spart, focul ia avânt și produce adeseori incendiu...

În fine, oricâte să vină pe capul nostru, noi să fim fermi și rezoluți până la extrem și să repetăm adversarilor noștri sublima exclamație de pe rug a lui Giordano Bruno ce ați pus-o deviză în adresă: *Voi pronunțați această sentință cu mai multă spaimă de cum o primesc eu!* Să repetăm, zic aceasta, căci în faptă astfel era în fața noastră. Primiți...

Făgăraș, 9 ianuarie 1871.

Aron Densușianu”

Bine ar fi să avem și noi un bărbat rezolus ca și Densușianu care să se pună în fruntea partidei naționale. Sper că doar, doar... Înainte de toate însă, unire și iar unire.

La începutul lunii curente am avut pe aici un mare oaspete, pe Prea Sfinția Sa episcopul Pavel, care a fost la sfințirea bisericii din comuna Maieru, ridicată de fostul episcop de Veszprem, contele Zichy. Ne-ar fi plăcut când Prea Sfinția Sa ar fi petrecut mai mult timp în Năsăud. Sper că, conform promisiunii sale, va face aceasta cu ocazie mai de aproape.

Pe aici avem iarnă foarte bună, nea și frig mare¹.

¹ *Federațiunea*, Pesta, Anul VII, 1874, nr. 9-813, p. 342 (articolul este semnat cu pseudonimul „Publiu” care aparține dr. Artemiu Publiu Alexi).

DIN GRANIȚĂ

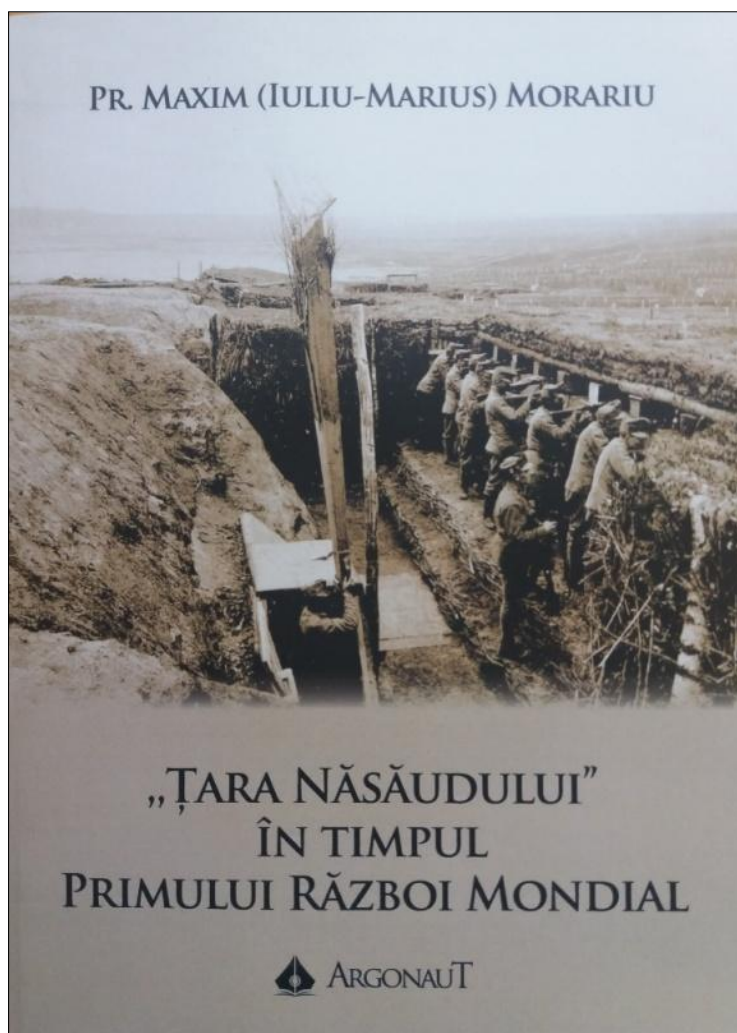
RECENZIE

Pr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în timpul Primului Război Mondial-aspecte memorialistice, socio-economice și culturale -, volumul 1-2, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018, 159 p. + 139 p.

România este compusă din diferite entități geografice și politice cu istorii și particularități proprii. De aceea putem spune fără a greși că patria noastră este o țară de țări, cunoașterea istoriei și specificității fiecăreia contribuind la o mai bună înțelegere a țării în ansamblu. Din multitudinea de țări ale Țării face parte și Țara Năsăudului, cu o identitate și o conștiință proprie, formate și cizelate în vremurile trecute și reflectate în port, în folclor, în grai, în credințele populare, în fervoarea sentimentului religios creștin, în mândria locuitorilor ei și într-o anumită identitate colectivă. Istoria ne învață că această identitate a fost puternic creionată de regimul austriac-habsburgic prin înființarea regimentului II românesc de graniță în 1763, extins două decenii mai târziu prin militarizarea regiunii Bârgaielor. Emanciparea socială, națională, politică și culturală a românilor din zona celor 44 de sate care au format regimentul grăniceresc a avut urmări pozitive și după desființarea regimentului în 1851, cunoscând totodată o extensie spațială și asupra unor localități care nu au făcut efectiv parte din aria regimentului. Mai ales prin gimnaziul românesc din Năsăud, prin dascălii și elevii săi, mulți reținuți în panteonul culturii române și a istoriei naționale, țara omonimă și-a câștigat un renume bun care o înobilează până în ziua de astăzi. Dar pentru a fi cunoscută, istoria bogată a zonei trebuie scrisă, Țara Năsăudului în ansamblu și localitățile care o compun neducând însă niciodată lipsă de istoriografi capabili, care i-au restituit trecutul prin studii, articole și cărți de specialitate și de popularizare.

Un vrednic fiu al Țării Năsăudului, teologul-istoric Iuliu-Marius Morariu din Salva (născut în 1991), intrat în ceata monahală pravoslavnică a Mănăstirii de la Rebra-Parva cu numele de Maxim, și-a făcut datoria, în contextul comemorării centenare a Primului Război Mondial și aniversării celor o sută de ani de la Marea Unire, față de ținuturile natale prin realizarea mai multor studii care radiografiază istoria diferitelor destine individuale și colective năsăudene care au făcut istorie cu un secol în urmă. Risipite prin diverse reviste de specialitate și volume ale unor conferințe naționale și internaționale, contribuțiile istoriografice ale părintelui Maxim au fost adunate în două volume inti-

RECENZIE

tulate sugestiv „Țara Năsăudului în timpul Primului Război Mondial”, publicate la cunoscuta editură clujeană Argonaut cu sprijinul financiar al Despărțământului ASTREI „Vasile Moga” Sebeș și a Ministerului Culturii și Identității Naționale. Primul volum este prefăcut de părintele profesor universitar dr. Ioan Chirilă, președintele Senatului Universității

Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, iar cel secund de amicul apropiat al autorului, tânărul doctorand în istorie Mihai-Octavian Groza, președintele Despărțământului ASTRA „Vasile Moga” Sebeș. Cei doi prefăcatori apreciază travaliul istoriografic interdisciplinar al autorului, surprind liniile directe ale tematicii volumelor și evidențiază contribuția părintelui Morariu la cunoașterea istoriei și locuitorilor de altădată ai Țării Năsăudului.

Cele șapte capitole ale volumului întâi se cantonează în sfera memorialisticii războiului („O mărturie din Țara Năsăudului despre Primul Război Mondial - Jurnalul Colonelului Anchidim Șoldea”; „Două perspective inedite asupra Primului Război Mondial: jurnalul lui Gustav Zikeli și însemnările lui Vasile Măgherușan), a istoriei culturale („Imaginea Primului Război Mondial reflectată în folclorul din zona Năsăudului”), a istoriei școlii românești („Elevi sălăuani la Gimnaziul Grăniceresc Năsăudean în timpul Primului Război Mondial”) și a demografiei istorice („Urmări ale Primului Război Mondial în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud: orfani și văduve de război”; „Influența Primului Război Mondial asupra natalității din localitatea Salva din județul Bistrița-Năsăud, între anii 1914-1916”). Aceste perspective diverse l-au determinat pe părintele profesor Ioan Chirilă să aprecieze paginile volumului drept „file de jurnal și analize sociologice la care se adaugă onestitatea cercetătorului care (...) a adunat prin această cercetare noi date despre mediul prolific cultural, economic și politic al Țării Năsăudului”, așezându-l pe autor „în suita de onoare a cercetătorilor năsăudeni care mă face să cobor spre Arhiva Someșană și spre grupul academicienilor năsăudeni care au dovedit încă odată că românul crește în cultură și că în român cultura poate deveni cult al unității, memoria vie a documentelor dovedindu-ne aceasta” (p. 7).

RECENZIE

Volumul al doilea este compus din șase capitole care oferă o imagine de ansamblu peste urmările Marelui Război asupra regiunii năsăudene și a locuitorilor ei, autorul prezentând contribuția năsăudenilor la realizarea Marii Uniri. Temele mari în care pot fi încadrate capitolele sunt memorialistica războiului („Aspecte memorialistice în folclorul năsăudean din Primul Război Mondial”), istoria culturii, a elitelor și a Bisericii („Protopopul Grigore Pletosu (1848-1934). Contribuția unui cleric năsăudean la evenimentul Marii Uniri”; „Personalități eclesiastice din județul Bistrița-Năsăud și contribuția lor la realizarea evenimentului Marii Uniri”; „Astra și preoții năsăudeni de la începutul secolului XX și până la Marea Unire”; „Preoții aștrști năsăudeni și Marea Unire”) și istoria populației localității natale a autorului („Aspecte privitoare la nașterile din localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud, în anul 1918”). Prefațatorul volumului, confratele autorului întru slujirea Muzei Clio, Mihai-Octavian Groza, la rândul său un bun istoric al războiului prim mondial, apreciază efortul intelectual al părintelui Maxim precizând că cititorului i se prezintă „pagini de jurnal, corespondențe, folclor local și zonal, programe școlare, registre de stare civilă, toate completate de spiritul critic și analitic al autorului”, care reușește astfel să le ofere năsăudenilor, preocupați de istoria meleagurilor lor natale și a strămoșilor lor, „o imagine de ansamblu asupra efectelor Primului Război Mondial asupra Țării Năsăudului, precum și a rolului jucat de românii de pe aceste meleaguri în realizarea Marii Uniri”. Totodată, prefațatorul precizează în mod pertinent că „dubla specializare, de teolog și istoric”, a autorului așează „volumul la intersecția dintre istorie, teologie, demografie, sociologie ori filosofie, transformându-l într-un veritabil volum interdisciplinar” (p. 7).

Cele două volume respectă canonul academic-universitar atât în ceea ce privește acribia documentării și stilul expunerii, cât și structurarea conținutului, care denotă profesionalismul autorului. În acest sens, trebuie precizat că ambele tomuri se deschid cu prefețele pomenite, urmate de cuvântul autorului, care-și explică propriul demers editorial, și de cele 7, respectiv 6 capitole, urmate de bibliografie, rezumate în limbile engleză, franceză și italiană, Indice de nume, Indice de locuri și un medalion biografic extins al autorului.

Volumele părintelui Maxim Morariu întregesc și completează în mod fericit literatura istorică dedicată Primului Război Mondial în general, și județului Bistrița-Năsăud în vremea conflagrației în particular. Autorul deschide perspective noi în anumite unghere mai puțin frecventate până acum de istorici, lansează interpretări novatoare și oferă posibile piste de cercetare de viitor. Pilduitoare în aceste sens este analiza demografică și sociologică asupra istoriei populației localității Salva în timpul Marelui Război, analiză care ar merita extinsă asupra tuturor localităților Țării Năsăudului, sursele primare păstrate în arhivele bistrițene permițând o asemenea abordare.

Nu în ultimul rând trebuie apreciată activitatea editorială bogată desfășurată de Despărțământul ASTRA „Vasile Moga” din Sebeș în parteneriat cu editura clujeană Argonaut, care au înțeles să-și conjuge eforturile în vederea sprijinirii tinerilor istorici și oameni de cultură valoroși care îmbogățesc prin pana lor istoriografia și cultura română contemporană.

Mircea-Gheorghe Abrudan

Contribuții la istoricul târgului Rodna-Năsăud

Milu Mălin

În arhiva primăriei Rodna – prin nu știu ce minune dumnezeiască – se păstrează un „Urbarium der Station Alt Rodna, 5-te companie, 1820”, două registre asupra socotelilor bănești: „Hauptschulden Ausweis pro 1850” și încă un registru cam tot „anno 1847” și al doilea „pro anno 1848”, apoi „Pupillar Tabellos 1848, 1849 und” din anii aceștia care pare a fi o evidență asupra averii locuitorilor din Rodna. Afară de acestea se păstrează aproape în întregime actele referitoare la administrația companiei a 5-a din anii 1842, 1854, 1856 și 1857, acte de o covârșitoare însemnătate pentru istoricul ținutului Rodnei și Năsăudului. În special a regimentului de graniță în anii înaintea desființării întâmplată la 1851, știut fiind că toată arhiva numitului regiment a fost arsă în 1848-49.

la sfârșitul aceluși „Urbarium der Station Alt Rodna”, găsesc transcris un proces verbal referitor la certa ce a fost între rodneni și năsăudeni pentru muntele Saca și care a început în anul 1796 prin denunțul la „General Comando” făcut de locotenentul Alexandru von Schonthom von Bernwall”. „General Comando” a instituit două comisii pentru aplanarea conflictului și stabilirea hotarelor fără ca să fie îndestulată nici una dintre comune. Pentru soluționarea definitivă se instituie o a treia comisiune în anul 1845, vara, care stabilește definitiv hotarul muntelui și condițiile de pășunat. În cele ce urmează transcriem, în traducere din limba germană, procesul verbal dresat cu acea ocazie.

„Protocolul comisiei (Comisions Protocol)

care s-a dresat conf. Ord. Onoratei Comande a regimentului din 28 iunie 1845 nr. 2423 relativ la cererea înaintată de comuna Năsăud pentru hotărnicirea pășunii din muntele Saca, mejdie cu hotarul comunei Rodna, după cum urmează:

Comisiunea compusă din bătrânii întruniți din Rodna și Năsăud și membrii grăniceri („comisie nepărtinitoare”): Toader Turnat din Gledin, Ștefan Leojan din Zagra, Alexandru Martin din Uifalău și Toader Raita din Marasarasfalău s-a instalat consecutiv pe malul stâng al Izvorului Mare pe vârful Călina, pe piciorul muntelui Beneș și vis-a-vis de terenul în litigiu, pentru a locui întreg, ca astfel să poată aduce o hotărâre de împăcare definitivă.

După multă socoteală și îndelungate dezbateri și după consultarea protocolului de Reambulare, întreaga comisiune sub președinția d-lui locotenent von Steininger, pentru hotărnicirea muntelui și îndepărtarea certelor, s-a stabilit următoarea mejdie care va fi înaintată și Onor. Comande a regimentului.

De la cursul Izvorului sau Valea Secii, la deal, până la movila mică; de-acolo pe țărnel stâng până la pământul (grădina) lui Aron unde este o movilă pusă de comisiune; de la acea movilă granița între hotarele celor două comune merge în linie dreaptă pe piciorul Păltiniș direct la movila de graniță care formează hotarul între Rodna, Maieru și Năsăud; până la această movilă e a se tăia o porțiune de 2 stânjani lățime, loc ce va fi folosit în comun de Rodna și Năsăud și pentru a se face aceasta (tăierea pădurii, cred, n. a.). Comanda Onor. Regiment va binevoi a influența ca Serviciul de Pădure al Regimentului să binevoiască a aproba însemnarea. În coînțelegere, mai deoparte, se întărește că triunghiul b., c., d. dus prin linia A. B. la Vârful Căpățâni, pășind (?) confiniul, rămâne pentru totdeauna comunei Năsăud (vezi planul A. B.); merge pe o cărare de 180 pași confinium triplex, hotarul în c., a-

MILU MĂLIN

poi în movilă; un alt punct se află în hotarul comunei Rodna, prin o movilă, de unde se vede tăietura lemnului.

La sfârșit se învoiesc amândouă comunele ca tăierea lemnului să se facă în comun și întreaga pădure să o folosească în comun întru această înțelegere se va trimite proiectul Onor. Comandă a Reg. Pentru a-l ratifica.

Rodna la 2 iulie 1845”.

Oameni bătrâni din Năsăud: Ion Cosma George, Tănase Borza, Petre Șofron, Pantilimon Ionașc, Vasile Catarig, Nicolae a lui Maței, Alexa Zăgrean, Dumitru Tomuța, Ion Sârbu, Dumitru Ilința, Pășcan M. și Ilie Pop, subscriși prin Iohan Nuțu, firar, m. p.

Oameni bătrâni din Rodna: Ion Domide, Larion Gușă, Toader R. Pop, Ion Domide, Alexandru Cârđan, Nechita Filipoi, Doroftei ... și Sevastian Lipan, subscriși prin Iacob Pop, caporal, m. p.

(ss) Iohan von Hatfaludi, maior, m. p.

(ss) Carol von Steininger m. p.

Comanda Regimentului Năsăud, din 10 iulie 1845.

În vederea soluționării definitive a conflictului dintre Năsăud și Rodna Veche relativ la Muntele Saca, Comanda Regimentului a instituit a treia comisiune sub președenția d. lct. colonel von Steininger care le-a împăcat de astă dată, amândouă comunele învoindu-se asupra mejdiei, s-a încheiat cuvenitul protocol, planuri și documente originale de către comisiune.

Protocolul acestei comisiuni se aprobă de Comanda Regimentului și pentru a se îndeplini (den Urbarien) și se ordonă a se păstra bine la sediul respectivelor companii, anexându-se în același timp și o copie a Urbariilor (den Urbarien) și se odrină însemnarea liniei de 2 stânjani.

Acest protocol al comisiei, precum și poruncile d-lui colonel ordonate la 8 noiembrie 1843 nr. 1259 și 21 iulie 1844 nr. 834, se vor întări prin publicarea la parada bisericească a comunelor, cum că de acum nu vor mai fi neînțelegeri.

(ss) Baron Iowikh, m. p. colonel.

E îndeobște e cunoscut că după sfârșitul perioadei absolutiste, intrându-se în făgașul vieții constituționale, guvernele din Budapesta au încercat maghiarizarea populației românești prin toate mijloacele. Cetatea inexpugnabilă a românismului era Țara Năsăudului, ținut cu tradiție și cultură adânc înfipte în conștiința urmașilor vechilor cătane negre. Numai acestui fapt e a se datori că abia prin 1886 se încearcă introducerea limbii maghiare cu limbă oficială.

Despre felul cum s-a primit această, publicăm sub titlu de document două procese verbale din 1855 a comunelor Coșna și Șanț (jud. Năsăud):

„Protocol luat în ședința comitetului comunal din Coșna în ziua de 6 aprilie 1855, fiind de față: Petre C. Todașcă, Ion G. Todașcă, Larion Spânul, Dumitru C. Todașcă, Ilie V. Todașcă, Marcu S. Todașcă, Sever Orban, Const. C. Todașcă, Iacob Todașcă, Simion V. Todașcă și Toader I. G. Todașcă”.

I. D. Preot Sever Orban din considerațiune că după cum s-a informat chiar în persoană d. notar poartă, atât protocelele, cât și toate afacerile cancelariale în limba maghiară, propune – bazat pe legea din 1868, art. XLIV, punctul 21 și legea din 1871, art. XVIII prin care se spune că dacă 1/2-a parte din membrii comitetului vor cere, protocolul să

 CONTRIBUȚII LA ISTORICUL TÂRGULUI RODNA-NĂSĂUD

se poarte în acea limbă – ca toate afacerile să le scrie românește.

„ad. 1. Comitetul decide unanim ca toate afacerile comunale și cancelariale din comuna română Coșna, precum și corespondența oficioasă să se poarte în limba română ...”.

Notar: Pamfilu Iucan, m. p. Primar: Toader M. Todașcă.

Mai drastic e răspunsul comunei Șanț, jud. Năsăud, care prin reprezentanții săi care au ținut ședință în 17 martie 1855 hotărăște că „având în vedere că locuitorii acestei comune românești sunt curat români care nu pricep altă limbă decât cea românească, apoi limba română a fost din moși-strămoși decretată și folosită în comună până acum în ziua de astăzi și folosită de limbă oficioasă, în unanimitate ne ridicăm și spunem că limba oficioasă trebuie să rămână limba română. Totodată provocăm pe d. notar Borza că în afacerile oficioase referitoare la comună și față de autorități să folosească limba română, până când forța brațelor nu o va scoate din uz”.

Cred că orice comentariu este de prisos.

În timpul regimentului de graniță așezarea evreilor pe teritoriul din raionul regimentului era strict interzisă, asemenea și orice trafic de mărfuri. Imediat după desființare (1851) apariția lor se semnalează pretutindeni, fapt ce pentru Rodna și jur se dovedește prin următoarele documente:

„Contract, ce s-a încheiat între comuna Rodna și negustorul Iosef Abraham, după cum urmează:

1. Comuna Rodna se învoiește cu Iosef Abraham să pască în vara anului 1855 200 oi și 15 vite mari.

2. Iosef Abraham se obligă a achita pentru pășunatul vitelor suma de 40 fl. v. a. Dresat în Rodna Veche, 26 iunie 1855”.

Martori din partea arendașului: (ss) (în evreiește) Iosef Nadel; arendaș: (ss) (tot în evreiește) Iosef Abraham (Scriși cu numele adevărat de Domide notar).

Martori din partea comunei: Ion Domide pădurar, Ion Ifton Domide prețuitor, Cifor Roman Vanca și Alexa Mateaș bătrâni, subscriși prin Isidor Steopan prețuitor m. p. Pe contract a aplicat sigiliul Rodnei, în tuș de formă rotundă cu inscripția: Siegiel der Gemeinde Alt-Rodna (Contractul e scris în limba germană. În general toate scriptele s-au purtat în această limbă până în 1861).

Evreul Moises Klachter repară ferestrele la „Cazarma Jandarmilor din Rodna, adică 2 ferestre în bucătăria de iarnă pentru care lucru primește 4 fl. În 30 octombrie 1853. În anul următor, 12 noiembrie, repară geamurile de la școala primară (Gemeinde Schule) Rodna pentru care primește 1 fl. 52.

În 1857, 6 iulie, evreul Efreim Gotflieb varsă casei com. Rodna suma de 8 fl. 30 v. a., fără să se menționeze pe chitanță pentru care fapt. În 14 octombrie a. c. primește din casa com. „suma de 52 fl. v. a. pentru tăierea lemnului în fierăstrăul meu necesare în casa popii și prăvăliei celei noi”. În 15 octombrie plătește comunei 40 fl. v. a. pentru „50 butuci (bârne) cumpărați din pădurile comunei).

Evreul P. Kaster a închiriat funcționarilor G. Wandalk și Șt. Megyei (probabil func. la mine) în 1857 pentru 3 luni, primind din casa com. În 17 august 1857 suma de 12 fl. v. a.¹

¹ *Națiunea Română*, Cluj, Anul X, 1936, nr. 202 (joi, 10 sept.), p. 2.

Contribuții la istoricul târgului Rodna – Năsăud

MILU MĂLIN

Demult țineam să scriu ceva despre băile de la Dombhat – Anieș – din imediata apropiere a târgului Rodna. Datorită puținelor date rămase asupra acestei stațiuni balneare, vestite încă de la începutul secolului al XVIII-lea prin efectul vindecător asupra bolilor interne, se credea îndeobște că Dombath-ul a fost distrus în 1848. Faptul acesta e dezmințit însă de însăși actuala stare a stațiunii care, deși complet părăsită – se mai păstrează bazinul „Scălzii reci”, precum și clădirea unde se făceau băile calde, în o stare relativ bună. Dar, mai ales, se dezmente faptul că după 1848 băile au rămas în părăsire prin documentele găsite în arhivele din Rodna din care reiese clar că atât în timpul perioadei absolutiste (1851-1861), cât și în timpul „districtului Năsăudean”, băile de la Anieș erau regulat inspectate de „judele cercului” Rodna care „se îngrijește de buna petrecere a oaspeților”. În special un document din 1870, în care sunt trecuți toți vizitatorii – și pe care-l publicăm în întregime – e, cred, cel mai eclatant argument.

„Conspectu despre oaspeții de la scaldă minerală din Dombhat Rodna pro 1870” cuprinde următorii vizitatori:

1. Din Bistrița: Carl Lebkukner, Gustav Zeschtonis, E. Berzezina, Carol Kohler căpitan r., Eduard Tergovitz, Carol Nusbacher, T. Dengler, I. Fuss, T. Muller, Gustav Decani, I. Gellner, Carol Teuchend, D. Ludvig, F. Schmidt, Arnold Scholtes, Iohann Fux, Carol Krautner, Wilhelm Budaker orator, Ed. Kirsch profesor, Elisabeta Clemeng, Godfired Muller, Gustav Filkeny, Carol Sasch profesor, C. Lup, Gotfried Lani și C. Blumenfeld.

2. Din Gherla: I. Nurkdraug și Bodor Batalan.

3. Din Reghin: Teresia Schobel și Luise Subringer.

4. Din județul Năsăud (atunci districtul Năsăudului): Vaida Dănilă, Vaida Ion, Cristian Kromer preot, N. Wecther, Balog Josef, Mihail Sepsi, N. Woritz și W. Wischal.

5. Din Dej: Franz Gavrik, Gyorgy Laszlo, Kalman Kati, Carol Vikony, Alesius Hossu, Andreas Frank și L. Klein.

6. Târgu-Mureș: Conte Sigismund Toldalagy.

7. Din Cluj: Demeter Carly, Josef Laszlo, Florian Clutașu, Andreas Sosz, Amosy Kalman, Rada Donibelno și Ormozi Lajos.

8. Din Buda-Pesta: Papis Lajos.

9. Din Viena: Fridirich Budacher.

Total 65 oaspeți.

*

Un tablou din 1846 intitulat „Capital und Interessen Ausweis” arată suma ce

MILU MĂLIN

avea depusă fiecare comună grănicerească în fondul regimentului, astfel: Năsăud 2.270 fl., Salva 811 fl., Zagra 400 fl., Rodna 400 fl., Sângeorz-Băi 400 fl., Feldorn 200 fl., Telci 300 fl., Rebrîșoara 200 fl., Tiha Bârgăului 200 fl., Prundu Bârgăului 200 fl., Bistrița 400 fl., Mureșenii Bârgăului 200 fl., Josenii Bârgăului 400 fl., Maieru 200 fl., Ilva-Mare 200 fl., Nepos 200 fl., Susenii Bârgăului 200 fl., Mijloceni 200 fl., Rus 200 fl., Măgura 200 fl., Hordou (azi comuna George Coșbuc) 200 fl. și Mocod 200 fl. Total 8.356 fl. Semnează: Dembcher m. p.

*

Într-un registru din 1783 găsesc câteva semnări referitor la căpitanul Brunnes din Rodna care în acel an tratează cu Lupu Gejbei „valah militar” pentru cumpărarea grădinii acestui din urmă, cuprinsă între vecinii Gavrilă Bindiș și Th. Mușat, cu 120 fl. v. a. Tot atunci comuna Rodna era preocupată de gândul clădirii unui cuartir pentru „sergentul valah”, de aceea neavând teren propune lui Nechita Duca să facă schimb cu grădina sa „pe care e de-altcum clădită casa preoțească” - cu un alt loc.

*

Din 1850 se păstrează o chitanță eliberată de căp. I. Mihailaș prin care se adeverește că numitul „a primit suma de 127 fl. v. a. donată rodnenilor de generalul Carol Ritte von Urban și care o voi preda de urgență (data: 6 iulie 1850).

*

Un „Pupillar tabella 1845-50” ne arată căp socotelile companiei Rodna erau purtate de „feldweben”-ii Macarie Pop și Iacob Pop din Rodna.

*

La sfârșitul secolului trecut intelectualii români din Rodna au încercat să-și facă o casină, fără însă să le izbutească din cauza prim-pretorului ungar din vremea aceia. Dar odată cu numirea în funcția de prim-pretor a românului renegat George Hojda, de origine maramureșean, încurajați pe față și de acesta, au arborat din nou înființarea unei casine românești. Hojda face imediat raport la prefectură (nr. 25 din 20 decembrie 1908) în care scrie „Românii vreau să facă din nou casină. M-am străduit pe toate căile să-i împiedic și timp de aproape 3 ani mi-a succes. Anul acesta însă s-au pus cu nădejde pe lucru. În 10 august s-au făcut statute și s-au înaintat cerere pentru aprobarea casinei, căreia ei îi zic *Reuniunea de citit și cântări*, dar această numire e falsă. Ei se adună pentru a lua diferite acțiuni românești. Întrucât până acum au făcut șezători românești, au arborat steagul românesc și au cântat cântece românești care în țara care e sub oblăduirea Sfântului Ștefan nu se pot face, cer cu tot respectul să nu se aprobe funcționarea legală”. Semnat: Hojda Gyorgy.

*

Continuăm cu publicarea materialului asupra târgului Rodna, găsit în arhivele Primăriei și Minelor Rodna. Notez un fapt îmbucurător și demn de urmat: D. Nedelea a dispus, în urma celor scrise de noi, ca întreaga arhivă să fie revizuită, catalogată și aranjată în o cameră separată, ceea ce s-a și făcut. Pilda d-sale ar trebui

 CONTRIBUȚII LA ISTORICUL TÂRGULUI RODNA – NĂSĂUD

urmată de toate primăriile.

În 1854, iunie 24, bârsanii oieri din Seliște: Aron Donescu, Oprean Roșca, Radu și Nicolae Porumb se învoiesc cu comuna Rodna pentru pășunatul muntelui Ciungi cu 32 fl. pe vară.

Florian Domide, în 1 noiembrie 1854, se obligă a primi funcția de notar până în 30 octombrie 1855 cu un salariu „de 2 fl. lunar”.

Isidor Șteopan și Ion Iftode Domide sunt numiți cu data de 10 noiembrie 1854 ca „bătrâni” ai comunei cu o remunerație de 12 fl. anual. Totodată, primul se obligă a „pune în rând arhiva și foile de avere ale comunei”.

În 1855 intervine o înțelegere între Klein Lajos, diurnist și primărie pentru a-i plăti aceasta cuartirul „în școala comunală, precum să folosească și un sfert din grădina școlii”. Semnat Grof Ludwig V. Bethlen în numele lui Klein, absent, din partea primăriei Florea Domide, notar și Ion Gădușcă, primar.

În același an, bistrițenii Andreas Toth și Andreas Muller închiriază un munte de-al rodnenilor pentru pășunatul vitelor.

Reprezentanții comunei Coșna: George Mitrofan și Dumitru Todașcă – în același an, 16 iunie – arendează muntele Poluta de la comuna Rodna.

Judele cercual Schiller trimite două ordine în 18 iunie 1855 în care ordonă facerea unei table pentru comună și ridicarea unei sume de bani pentru clădirea unei cazarme jandarmilor.

În 1 noiembrie 1855 e prelungit mandatul primarului Ion Gușa. Pe ordin e iscălit și Ion Bindiu, învățător.

*

Tânărul Onisim Filipoi, harnicul bibliotecar al Muzeului năsăudean, ne trimite următoarele interesante informații asupra unui document din 1761 referitor la comuna Maieru pentru care-i suntem adânc recunoscători:

„În Arhiva Muzeului Năsăudean” din Năsăud se află o mulțime de documente de o considerabilă importanță pentru istoricul cercetător al trecutului grăniceresc.

Când aceste documente vor fi toate scoase la lumină și cercetate de specialiști istorici și paleografi, vor completa în modul cel mai fericit o mulțime de date istorice, monografice cu referire la Țara Năsăudului”.

Iată aici un document referitor la comuna Maieru din 1761:

Iată să se știe că facem carte de dreptate noi sătenii de la Maieru precum ce s-au fost dat anume să se știe.

Întâi au mers la Șimleu 8 care cu sare, 4 care le-au plătit, iară 4 nu le-au plătit. Apoi la Beclean când au fost tabăra, s-au dat 30 mierțe de ovăz și 6 stânjeni de lemne și nici acestea nu le-au plătit. Și 100 de florini fără doi au cheltuit Maieru când au fost mers străjile la Olt. Apoi când au mers 4 cară la Ileanda au dat satu de cheltuială la tot caru câte 6 zloți și s-au dat pentru 4 stânjeni de lemne 8 florini la Ileanda. Și la oamenii care au dus nu li s-au întors nimic. Apoi când au străjuit Varmedia la munte au dat satu 8 cai de au dus pită acolo

MILU MĂLIN

și iară nu li s-a plătit nimica și apoi au coborât tisturile varmedii în sat o săptămână (și) le-au dat satu 3 cară de fân și nici acele nu s-au plătit și apoi 14 mierțe de ovăz care s-au dat la Șanț la răgulași nici pentru acela nu li s-au întors nimica. Și apoi pe tot anu la Șanț 9 stânjeni de lemne și 9 cupe de său, trei paturi întregi și 24 de cupe de sare și aceste ce s-au scris la Șanț pe tot anu s-au dat de când știu sătenii și nimica nu li s-au întors.

La varniță.

Și apoi la varniță am făcut noi Măierenii câte 30 de stânjeni de lemne pe oyn (un) an și nici acelea nu s-au plătit. Apoi eară să se știe că lemnele care le-am cărat noi la cuptorul varului câte 60 de stânjeni într-un an și eară nu au dat nimica. Apoi eară câte 12 buți de var care se duce într-un an de la Varniță în oraș și nici pentru acelea nu le-au plătit nimica. Și apoi fără de aceste încă dacă 50 de lucrători într-un an de ajuta cu palmele acolo și nici aceea n-avea nici o plată și apoi ne cum să le ni plătit ceva. Ci încă ei și-i bate.

Cu aceasta înștiințăm pe Domnia Voastră noi sătenii din Maieru.

Annu 1761, Februarie 20.

Și apoi când au mărs 14 care la Beclean au șezut acolo de au cărat lemne și eară pe o săptămână.

Actul arătat este scris în comuna Maieru. Originalul este scris cu caractere cirilice destul de importante pentru ortografia sa specifică epocii în care a fost scris. Cerneală maro. Puține abreviaturi și aruncături cu scrisul aci continuu aci obișnuit. Este o „carte de dreptate” în care sătenii din Maieru o fac pentru a primi satisfacție de la forurile competente pentru ceva sume de bani.

Ea ne aduce câteva informațiuni privitoare la viața economică, industria, relațiile Maierului cu împrejurimile din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Așa, spre exemplu, putem deduce că industria varului era destul de dezvoltată în acest timp. Măierenii furnizau orașului Bistrița 12 buți de var anual, pe lângă alte multe produse ale lor, dădeau anual orașenilor câte 36 de lucrători „pălmași”, probabil pentru muncă în trebile orașului care de cele mai multe ori erau maltratați de către orașeni.

Din punct de vedere economic produsele sătenilor, ne spune acest document, în afară de piața Bistriței, le răspândeau și prin alte sate, ajungând chiar până la Beclean.

Comunei Șanț cu care se vede că avea relații îi trimitea anual 14 mierțe de ovăz, 24 cupe de sare, 9 cupe de său, etc. Mai trimiteau acolo diferite obiecte de tâmplărie neexistând în acel timp în comuna Șanț tâmplari, le dădeau voie ca să-și facă lemne din pădurile lor care se aflau în vecinătatea comunei respective¹.

¹ Națiunea Română, Cluj, Anul X, 1936, nr. 214, p. 2.

OAMENII NĂSĂUDULUI DE ALTĂDATĂ

GEORGE UZA

Adeseori evenimente, întâmplări și oameni cunoscuți în copilărie rămân în memoria adultului ca markeri ai epocii respective. Între cele două războaie mondiale, la Năsăud, mic orașel de provincie, viața era liniștită, nu se simțeau luptele politice, interetnice sau de altă natură. Era o viață în care mințile iscoditoare puteau lucra nestingherite. Astfel intelectuali din generații anterioare, cum au fost Iulian Marțian, Virgil Șotropa și alții, au putut edita și întreține vestita revistă „Arhiva Someșană”, în care este scrisă toată istoria Graniței Năsăudului.

Strada Năsăudului mi-a rămas în minte ca un tablou, ca un diapozitiv, ce immortalizează momentul. Parcă îl văd pe dr. Teofil Tanco, avocatul Nicolae Pop (Niculiță), prof. Vasile Bichigean și alți intelectuali ai orașului, pe stradă, la serviciu sau în alte părți. fiecare dintre ei avea ceva caracteristic, fie în mersul lor pe stradă, fie în salut, fie în clasă sau alte ipostaze.

Dr. Teofil Tanco, cel mai vestit medic din regiune, era de o punctualitate germană. De fapt, el a învățat la universitățile din apusul Europei. La Budapesta a ajuns cadru didactic până la rangul de șef de lucrări. După 1918, când Ardealul a revenit României, s-a mutat la Năsăud. În fiecare dimineață, la ora opt, trecea prin fața Liceului „George Coșbuc”, cu pas domol, ținând pălăria în mână dreaptă, mergând spre cabinetul său de consultații private. Părul lui alb ca argintul, cu cărare, și seriozitatea lui inspira respect și nouă, copiilor, oarecare teamă, întrucât el ne vaccina cu diverse ocazii în sala de gimnastică a liceului. Răspundea la salutul fiecărui cetățean, copil sau adult. Dr. Moraru Gavril, fost medic în Clinica medicală I din Cluj, mi-a povestit că după 1918 dr. Teofil Tanco a fost invitat de către prof. Iuliu Hațieganu să țină o conferință la facultatea de Medicină din Cluj. După conferință, magistral expusă liber, prof. Ion Goia s-a ridicat și a spus: „Domnule, Dumneata ar trebui să fii aici cu noi”. Am avut norocul ca în anul ultim de liceu (clasa a VIII-a) să ne predea igiena. Vorbea liber, documentat, cu o voce plăcută ce ne ținea în maximă atenție timp de o oră. De câte ori venea la liceu era întâmpinat și condus după terminarea orei de către directorul liceului, Palffy Endre. Din atitudinea directorului se vedea respectul ce-l are față de vestitul medic.

Nu mult timp după dr. Teofil Tanco, pe aceeași direcție, trecea avocatul Nicolae Pop. totdeauna era însoțit de un frumos câine de pază, care mergea cu puțin înaintea lui. Îmi amintesc de îmbrăcămintea lui, deosebită de a altor intelectuali din oraș. Avea un aspect de vânător sportiv, fapt sugerat de culoarea verzuie și croiala hainelor. Pantalonii, un fel de bufanți, legați sub genunchi. Nu era căsătorit și lumea

GEORGE UZA

îl lăuda, spunând că este un bun avocat.

Prof. Vasile Bichigean mi-a rămas în memorie ca dascăl în clasă. Era pensionat când am venit în clasa I. ne-a venit, mai târziu, la câteva ore de limba latină și germană. Se plimba continuu în față și printre bănci, cu cartea în mână, ne explica și, mai rar, ne întreba să traducem cutare frază sau din gramatică. Vorbea oarecum sacadat, întrerupt de o tuse ușoară, nervoasă. Erudiția lui ne speria pe noi elevii și ne făcea să ne simțim mai mici.

Prof. Aurel Șorobetea, director al Liceului „George Coșbuc”, cunoscut prin autoritatea sa în fața elevilor și a profesorilor, spunea totdeauna adevărul în fața oricui. Ținea la copiii săraci și meritoși, pe care-i ajuta cu cărți, burse, etc. Avea obiceiul ca în discuții și în clasă să folosească mai des cuvântul frate. Foarte des venea la control la internat și mai ales la cantina elevilor. Iarna purta o căciulă mare, de culoare maro, cu care ne lovea când îl supăram. Vorbea la diverse serbări în curtea liceului sau în sala de gimnastică despre însemnătatea zilei respective. Niciodată nu uita să ne îndemne: „Învățați, învățați!”. rar îl vedeam pe stradă, de obicei când mergea la frizerie unde, noi, elevii nu îndrăzneau să intrăm.

Un om de care ne amintim cu plăcere este vicarul greco-catolic Simion Pop. Mi-au rămas în memorie predicile lui foarte frumoase și pe înțelesul tuturor, ținute la biserica din centrul orașului, în zilele de sărbătoare. Din fiecare predică învăța ceva, fapt ce atrăgea pe mulți elevi.

O figură impozantă a fost deputatul Dumitru Nacu. Năsăudean sfântos, venea și vorbea în sala de gimnastică a liceului cu diverse ocazii. Era îmbrăcat în frac, fapt ce impresiona auditoriul și mai ales pe noi, elevii, care nu mai văzuserăm asemenea costumație. Vorbea liber, cu un accentuat simț patriotic.

În anii 1937-1939 a apărut la Năsăud profesorul Câmpeanu. Acesta ne predă la liceu limba latină înainte de a profesa meseria de dascăl a fost preot. Adeseori cânta în catedrala orașului în zilele de sărbătoare priceasna. Avea un cal frumos, numit Pirca, pe care călărea prin centrul orașului. Noi, copiii de la internat, când auzeam tropotul calului pe strada pietruită din fața liceului, ieșeam la geam să-l vedem. Ca profesor a fost un om foarte pretențios. Venea uneori și după masă, la ore suplimentare, mai ales în fața tezei. L-am întâlnit după ani de zile la Cluj. Venea mai des la mine, totdeauna cu aceeași întrebare: „Frate George, n-am cancer?”. Întâmplarea a făcut că a decedat cu această boală.

Nu pot termina șirul acestor buni intelectuali din Năsăudul de altădată fără să amintesc și de prof. Emil Mărcuș. Prin atmosfera ce o crea, mai ales în liceu, când veselă, când tristă. Era originar din Sângeorz-Băi, probabil din această pricină nu m-a bătut niciodată. Preda matematica și avea o librărie vizavi de liceu, de unde cumpăram, obligatoriu, caietele de teză la matematică. Prof. Emil Mărcuș era, de altfel, un om vesel, singurul din Năsăud care cunoștea dansurile vechi, clasice. Îmi amintesc că la un bal ținut în sala „Regna” el a învățat tineretul să danseze cadrilul.

Prof. Emil Ștefănuțiu predă la Liceul „George Coșbuc” muzica. Era un om

OAMENII NĂSĂUDULUI DE ALTĂDATĂ

vesel, mereu zâmbitor. Se oprea pe stradă cu oricine-l solicita, elevi, năsăudeni, etc. Ce a realizat prof. Emil Ștefănuțiu la liceul din Năsăud n-au reușit alți profesori. El a format prima orchestră fanfară a liceului. Oricine a trăit la Năsăud între anii 1936-1940 își aduce aminte de bucățile cântate de această orchestră la serbări, uneori pe străzile Năsăudului. Noi nu ne dădeam seama de valoarea acestui om și, uneori, îl supăram cu absențe la repetiții, etc. Niciodată nu l-am auzit să ridice tonul la noi, ci ne făcea observații cu blândețe și glumind. Nu demult, un mare dirijor din București, Ludovic Bacs, mi-a spus, la o consultație medicală, că prof. Emil Ștefănuțiu a fost un mare muzician. După pensionare, îl vedeam adeseori pe stradă, îmbrăcat sportiv, mergând la pescuit.

Unul dintre cei mai bogați oameni din Năsăud a fost medicul veterinar dr. Payer, de etnie germană. Era o personalitate cunoscută și în împrejurimi. El avea trei copii. O singură fată, Grete, era prietenă cu colegele ei Maria Șorobetea și Edith Ziegelstei. Ele formau un trio multinațional de nedespărțit, la școală, pe stradă, etc. Dr. Payer, om foarte harnic și bun gospodar umbla îmbrăcat modest, totdeauna cu cizme. Îl vedeam mereu prin curtea casei lui (fosta fabrică de bere), consultând animale, lucrând în grădină, în piață sau pe str. Griviței, unde aproape toate casele care erau proprietatea lui, etc. El avea un mic defect la vorbire, nu știu dacă și în limba germană. Parcă-l aud strigând la omul de serviciu: „Bade Țiorțe (George) țipă copiii din grădina de țarțafat”. Pe un perete din sufrageria casei lui era fixat tabloul generalului Leonida Pop, se pare, rudă cu familia Payer.

Au fost și alți intelectuali ce ar merita să-i amintesc, care au contribuit la faima Năsăudului. Ei însă nu se văd în diapozitivul străzii Năsăudului cunoscute de mine.

Tabloul străzii ar putea fi completat și cu alți oameni ce nu fac parte din viața culturală, dar care dau orașului specificul epocii și despre care voi scrie altădată¹.

¹ *Arhiva Someșană*, Năsăud, Cluj-Napoca, serie nouă, 2002, nr. 2(30), pp. 46-49.

COMUNISM

PROPUNERI DE TRIMITERE ÎN LAGĂRELE DE MUNCĂ FORȚATĂ A UNOR LOCUITORI DIN FOSTUL JUDEȚ NĂSĂUD (ACTUAL BISTRIȚA-NĂSĂUD)

ALEXANDRU DĂRĂBAN¹

57. POPESCU TOPOLOVENI NICOLAE

- a) Târgu Tarcinov, județul Muscel;
- b) Bistrița;
- c) Mic burghez;
- d) Funcționar, lt. Colonel deblocat;
- e) În trecut și în prezent neîncadrat;
- f) 1 an (scris în creion);
- g) - la 20.09.1947 a avut ieșiri împotriva regimului spunând că bandiții de comuniști caută să distrugă comerțul particular și că s-au instalat la putere cu forța;
 - la 3.03.1948 s-a exprimat că ofițerii de astăzi și în special cei din „Tudor Vladimirescu” sunt ofițeri de paie;
 - la 7.11.1948 a defăimat puterea de stat bătându-și joc de cadrele armatei;
 - la 13.02.1950 difuzează zvonul că anglo-americanii vor declara război contra URSS și țărilor de democrație, că regele Mihai se va întoarce în țară și cei care sunt în închisori vor forma noul guvern;
 - I-a spus chiaburului Vărășmaș Luca din prundul Bârgăului că Tito este un om hotărât și nu are nevoie de ajutoare din URSS și țările de democrație populară unde nu se găsește nimic.
- h) are o completare de 18 luni scrisă în creion².

58. RUȘTI POMPEI

- a) Măgura Ilvei, Năsăud, 10.04.1913;
- b) Măgura Ilvei;
- c) Țărani chiaburi;
- d) Agricultor chiabur;
- e) În trecut PNT Maniu, în prezent neîncadrat;
- f) 2 ani (scris în creion);

¹ Acest serial l-am început din numărul 7(83) al revistei.

² Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.), Fond Documentar, dosar nr. 6843, fila 28-29, poz. 57.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

g) – în ziua de 10.02.1950 a spus față de informatorul nostru că trebuie să înceapă războiul cât de curând;

- în ziua de 18 martie 1950, dacă va fi să se formeze gospodărie colectivă în comuna Măgura Ilvei, va omorî pe comuniști și că rușii sunt de vină pentru că se fac gospodăriile agricole la noi.

h) nu apare nici o completare¹.

59. CSENKEYI AUGUSTIN

a) Timișoara, Timiș-Torontal, 11.08.1910;

b) Rodna;

c) Mic burghez;

d) Preot romano-catolic;

e) În trecut și în prezent neîncadrat;

f) 2 ani (scris în creion);

g) – am constatat că în una din zilele din luna martie 1950 când a mers femeia Bindiu Maria cu un copil să-l boteze, căruia îi era periclitată viața, a refuzat spunând că ei au trecut la ortodocși;

- de asemenea, un fapt verificat, că a interzis elevei Miskoltzy Aurelia să sărute crucea pe motivul că a avut cravata roșie pe pionier la gât;

- la fel a interzis elevei Borony Eva să meargă la ora de religie cu cravata roșie;

- în ziua de 27 martie a. c. s-a exprimat față de numitul Stetz Ludovic, muncitor minier, că dacă minele de pirită nu-i pun la dispoziție trăsura să facă slujbele religioase la muncitori, el va merge pe jos, deoarece comuniștii caută să scoată credința din capul muncitorilor, dar tot religia va fi mai tare decât minciunile comuniștilor;

- în ziua de 2.04.1950 s-a exprimat față de președintele UPM-ului Bauer Francisc din Rodna că nu-și va lepăda religia niciodată, că a auzit la Cluj că se vor despărți romano-catolicii de Papa de la Roma, iar el mai bine își sacrifică viața decât să rupă legăturile cu papa;

- a fost identificat de noi făcând slujbe religioase în ascuns, datorită felului de a se comporta a reușit să apropie muncitorii minieri de el, încât chiar și membri de partid sunt gata să renunțe la calitatea lor de membri de partid;

- este unul dintre cei mai mari dușmani și agitatori care au putut fi identificați în plasa Rodna.

h) nu apare nici o completare².

60. BIDIUGAN ERONIM

a) Ilva Mare, Năsăud, 26.05.1901;

b) Ilva Mare;

c) Țărani mijlocași;

d) Agricultori chiaburi;

e) În trecut simpatizant legionar;

f) 6 luni, 2 ani, 1 an (scrise în creion);

g) – în anul 1949, când a predat cota de porumb, a pus nisip în el;

- tot în toamna anului 1949 și-a vândut boii cu intenția de a sabota însămânțările

¹ *Ibidem*, fila 29, poz. 58.

² *Ibidem*, fila 29, poz. 59.

PROPUNERI DE TRIMITERE ÎN LAGĂRELE DE MUNCĂ FORȚATĂ A UNOR
LOCUITORI DIN FOSTUL JUDEȚ NĂSĂUD (ACTUAL BISTRIȚA-NĂSĂUD)

de toamnă;

- în ziua de 18.02.1950 s-a exprimat față de chiaburul Darie Eremie că în primăvara aceasta se va termina cu comuniștii, deoarece americanii vor începe războiul și va veni la conducere Maniu.

h) Apare o completare de 6 luni scrisă în creion¹.

61. DUMITRESCU NICOLAE

a) Fântânele, Prahova, 5.07.1913;

b) Rodna;

c) Țărani săraci;

d) Inginer agronom;

e) În trecut simpatizant legionar, în prezent neîncadrat;

f) 2 ani, 1 an (scris în creion);

g) – în primăvara anului 1950 a căutat să saboteze campania de însămânțări, precum și înființarea gospodăriilor agricole colective;

- din declarația numitului Crăciun Homei, rezultă clar că acest element sabotează cu intenție toate măsurile luate de guvern,

- în loc să lămurească populația în legătură cu recensământul agricol și elementele sub ordinea sa, le-a bruscat și înjurat;

- în ziua de 20.02.1950 a bruscat șefii de sectoare din comuna leșu, iar aceștia au părăsit serviciul;

- în ziua de 15 martie 1950 de asemenea a înjurat șefii de sectoare, la fel și aceștia au părăsit serviciul;

- în ziua de 24 martie 1950 a afirmat față de președintele Comitetului provizoriu din comuna Feldru, Cute Octavian, că nu va avea timp să înființeze gospodăria colectivă în Feldru, pentru că va începe războiul americanii, spunând totodată că în China a început să bombardeze;

- în orice ocazie împiedică dispozițiunile date de regim. La fel a făcut și în orașul Năsăud, unde a fost mai înainte.

h) Apare o completare de 6 luni scrisă în creion².

62. TOMI ALEXANDRU

a) Ilva Mare, Năsăud, 13.01.1898;

b) Ilva Mare;

c) Țărani mijlocași;

d) Agricultor chiaburi;

e) În trecut PNT Maniu, în prezent neîncadrat;

f) 2 ani, 1 an (scris în creion),

g) – în vara anului 1949 a refuzat să dea cota de lână, nu ia parte la muncile de prestații, totdeauna caută ceartă cu organele Statului;

- în timpul ocupației maghiare a fost membru în consiliul comunal și a persecutat țărănimea săracă;

¹ *Ibidem*, fila 29, poz. 60.

² *Ibidem*, fila 29-30, poz. 61.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

- în 11.11.1949, când i s-a pus în vedere ce suprafață trebuie să însămânțeze, a refuzat și că nu va semăna atâta timp cât sunt la conducere nespălații;

- în 25 martie 1950 a făcut propagandă contra colectivizării, spunând că dacă se va face gospodărie colectivă nu voe avea ce mânca.

h) Apare o completare de 12 luni scrisă în creion¹.

63. GĂLAN DĂNILĂ

a) Lunca Ilvei, Năsăud, 13.01.1917;

b) Lunca Ilvei;

c) Țărani chiaburi;

d) Agricultor chiabur;

e) În trecut fost legionar, în prezent neîncadrat;

f) 2 ani, 1 an (scris în creion);

g) – în anul 1949 a fost trimis în judecată pentru sabotaj, caută pe toate căile să facă piedici Comitetului provizoriu;

- în ziua de 3.01.1950 s-a exprimat în comuna Lunca Ilvei că în curând fabrica de cherestea va fi bombardată de americani;

- în ziua de 4.03.1950 s-a exprimat că trebuie schimbat comitetul provizoriu deoarece sunt oameni nepricepuți care sunt adunați de pe stradă.

h) Apare o completare de 6 luni scrisă în creion².

64. JUCAN AUREL

a) Ilva Mare, Năsăud, 10.05.1899;

b) Rodna;

c) Țărani mijlocași;

d) Avocat epurat;

e) În trecut PNT Maniu, în prezent neîncadrat;

f) 2 ani, 18 luni (scris în creion),

g) – în anul 1947 a fost încadrat în ord. 50.000 însă nu și-a schimbat atitudinea față de regimul actual;

- în ziua de 20.02.1950, la biroul SSU a îndrumat mai mulți țărani din comuna Sângeorz-Băi să nu se supună autorităților, spunându-le că în curând vor începe războiul;

- în ziua de 13.12.1949, de asemenea a spus unor țărani că în primăvară începe războiul și că se va termina cu comuniștii;

- în ziua de 12.03.1950 a spus chiaburului Tomi Corneliu din comuna Ilva Mare să pregătească elemente pentru împiedicarea gospodăriei colective în comuna Ilva Mare, spunându-i că el a aranjat cu oameni de încredere în comuna Sângeorz-Băi, de asemenea a spus și acestuia că în primăvară începe războiul;

- în ziua de 28 martie 1950, împreună cu șeful gării Rodna, Chircu Teodor, au fost în casa fostului avocat Domide Ioan din Rodna unde au stat circa 4 ore de vorbă. Menționăm că Chircu Teodor este exclus din PMR.

h) Apare o completare de 12 luni scrisă în creion³.

65. GĂLAN PAVEL

¹ *Ibidem*, fila 30, poz. 62.

² *Ibidem*, fila 30, poz. 63.

³ *Ibidem*, fila 30, poz. 64.

PROPUNERI DE TRIMITERE ÎN LAGĂRELE DE MUNCĂ FORȚATĂ A UNOR
LOCUITORI DIN FOSTUL JUDEȚ NĂSĂUD (ACTUAL BISTRIȚA-NĂSĂUD)

- a) Ilva Mare, Năsăud, 30.05.1897;
 b) Ilva Mare;
 c) Țărani mijlocași;
 d) Agricultor chiabur;
 e) În trecut PNT Maniu, în prezent neîncadrat;
 f) 1 an (scris în creion),
 g) – în trecut a fost membru în PNT Maniu unde a activat, în prezent nu este încadrat;
 - a sabotat campania de colectare, precum și campania de însămânțare din anul 1949;
 - în ziua de 11.01.1950 a afirmat față de chiaburul Darie Eremie că în primăvara anului 1950 americanii vor începe războiul contra URSS;
 - în ziua de 5.03.1950 a afirmat în public că astăzi la conducere sunt toți golanii și elemente nepricepute care toată viața lor nu au lucrat nimic.
 h) nu apare nici o completare¹.
66. HALIȚĂ IOAN
 a) Sângeorz-Băi, Năsăud, 1.10.1895;
 b) Sângeorz-Băi;
 c) Țărani chiaburi;
 d) Agricultor chiabur;
 e) În trecut fost legionar, în prezent neîncadrat;
 f) 1 an și 6 luni (scris în creion);
 g) – a sabotat campania de colectare din vara anului 1949;
 - în ziua de 8 octombrie 1949 a afirmat în public că la conducere sunt elemente netrebnice care nu știu să lege o literă cu celelalte și că în primăvara anului 1950 vor veni americanii și vor trage la răspundere pe comuniști;
 - în ziua de 18.01.1950 a afirmat că partidul nu este muncitoresc, deoarece au rămas numai evreii, iar românii au fost excluși.
 h) Apare o completare de 12 luni scrisă în creion².
67. NACU DUMITRU
 a) Năsăud, 18.03.1893;
 b) Năsăud;
 c) Țărani mijlocași;
 d) Avocat epurat;
 e) În trecut PNL Brătianu, președinte, în prezent neîncadrat;
 f) 2 ani, 18 luni (scris în creion);
 g) – în anul 1946, într-o adunare a spus că cine va auzi vorbe ungurești sau evreiești pe străzile Năsăudului să-i dea la acela în cap pe răspunderea lui;
 - în 1948 a făcut propagandă între populație ca să nu treacă la religia ortodoxă;
 - ține legături permanente cu învățătorul Zăgrean Ioan prin care lansează diferite

¹ *Ibidem*, fila 30-31, poz. 65.

² *Ibidem*, fila 31, poz. 66.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

zvonuri alarmiste și cărora le transmite știrile posturilor străine;

- pe la sfârșitul anului 1949 a lansat prin numitul Pop Ilie un zvon că banii românești vor fi schimbați prin bani rusești.

h) Apare o completare de 12 luni scrisă în creion¹.

68. MIDRIGAN DUMITRU

a) Repereni, Orhei, 8.02.1914;

b) Năsăud;

c) Țărani mijlocași;

d) Plutonier-major de jandarmi, epurat;

e) În trecut și în prezent neîncadrat;

f) 1 an (scris în creion);

g) – în ziua de 11.02.1950, sosind acasă din penitenciar, a înjurat pe toți comuniștii, spunând că va veni timpul ca să se poată răzbuna pe ei;

- în ziua de 24.02.1950 a tras nervos de braț pe soția sa de la vitrina cinematografului, unde era portretul tovarășului Stalin, spunând că lui i-a fost destul de aceștia;

- în ziua de 12.03.1950, în casa numitului Titian Emil, de față cu mai mulți cetățeni a comentat revistele din timpul războiului fascist, spunând că războiul de acum va fi mai cumplit, dar nu-i nimica că el va deveni din nou ce a fost înainte și va putea pune mâna pe toți comuniștii ca să le rupă gâtul.

h) Apare o completare de 6 luni scrisă în creion².

69. VRABIE CONSTANTIN

a) Valea Roșu, Brăila, 18.10.1905;

b) Rebrîșoara;

c) Țăran mijlocaș;

d) Învățător epurat;

e) În trecut a fost legionar;

f) 1 an (scris în creion);

g) – în vara anului 1949, fiind șeful secției de construcții din Rebrîșoara, a spus că nu-i nevoie ca să fie cineva membru de partid ca să aibă oamenii un serviciu bun, numai să știe a se purta cu oamenii;

- în octombrie 1949 s-a exprimat că lumea nu poate rămâne așa, ca toți românii buni să fie băgați la pușcărie de evrei și unguri, care au ură de rasă față de români;

- în noiembrie 1949, cerând un post la cooperativă, a spus că trebuie numit, care îl va împiedica, cu schimbarea lumii va fi tras la răspundere și că aceasta este o rușine ca un om învățat să meargă la un țăran să ceară de serviciu ca să nu moară de foame;

- face propagandă între țărani să nu trimită copiii la școală căci nici așa românii nu primesc servicii, neîncăpând de evrei și de unguri, dar se înnoarează cerul dinspre Apus și își va descărca mânia asupra celor vinovați.

h) Apare o completare de 6 luni scrisă în creion³.

70. ZINVELIU GAVRILĂ a lui Simion

¹ *Ibidem*, fila 31, poz. 67.

² *Ibidem*, fila 31, poz. 68.

³ *Ibidem*, fila 31, poz. 69.

PROPUNERI DE TRIMITERE ÎN LAGĂRELE DE MUNCĂ FORȚATĂ A UNOR
LOCUITORI DIN FOSTUL JUDEȚ NĂSĂUD (ACTUAL BISTRIȚA-NĂSĂUD)

- a) Zagra, Năsăud, 1916;
- b) Zagra;
- c) Agricultor mijlocăș;
- d) Agricultor mijlocăș;
- e) În trecut manist, în prezent neîncadrat;
- f) 6 luni (scris în creion),
- g) – în alegerile din 1946 a făcut propagandă pentru PNT Maniu;
- în ziua de 5.03.1950 a înjurat pe toți comuniștii, lansează zvonuri alarmiste și face instigări ca oamenii să nu are căci în primăvara anului 1950 va fi război și tancurile vor distruge toată recolta;
- nu a vrut să plece la arat la Dumitra, caută să se certe cu membrii de partid cărora le spune că nu mai au mult și vor fi trași la răspundere.

h) Nu apare nici o completare¹.

71. ZĂGREAN IOAN

- a) Nimigea de Jos, Năsăud, 16.05.1906;
- b) Nimigea de Jos;
- c) Țărani săraci;
- d) Învățător;
- e) În trecut fost membru în comitetul PNL Brătianu;
- f) 1 an (scris în creion);
- g) - ține legătura cu fostul președinte al PNL Brătianu, numitul Nacu Dumitru. În urma discuțiilor cu acesta ia legătura cu reacționarul Szabo Vasile, fost plutonier de jandarmi și cu invalid de război numitul Colet Sichin, originar din Basarabia, în urma căror întruniri se lansează zvonuri alarmiste că în primăvara anului 1950 se va începe războiul și în 28 de zile se va termina. Acest zvon a fost lansat în urma ascultării postului de radio Vocea Americii la numitul Nacu Dumitru și la profesorul Sima din Năsăud;
- influențează pe secretarul comitetului provizoriu, care este român, să favorizeze pe români în contul ungarilor;
- la întruniri cu cei de mai sus, se discută că dacă va dura mult acest război, atunci toți bărbații vor fi trimiși la muncă în Rusia și că viața familiară nu va exista.

h) Nu apare nici o completare².

72. POP PAVEL

- a) Tăure, Năsăud, 20.02.1900;
- b) Tăure;
- c) Țărani mijlocăș;
- d) Agricultor chiabur;
- e) În trecut membru în PNT Maniu, în prezent Frontul Plugarilor (FP);
- f) 1 an și 6 luni (scris în creion);
- g) – în ziua de 16.12.1949 s-a exprimat că fata lui nu poate primi nici un serviciu că în posturi de răspundere nu sunt numai evreii. Nu și-a predat cota de porumb și cartofii nu-

¹ *Ibidem*, fila 31, poz. 70.

² *Ibidem*, fila 32, poz. 71.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

mai după ce a fost constrâns;

- în ziua 6.03.1950, printr-o poveste religioasă, a lansat zvonul că în acest an va fi mare război;

- în ziua de 26.03.1950 a influențat pe responsabilul UFDR-ului ca să instige populația contra comitetului și a vândut boii pentru a nu putea fi trimis la munca obștească;

- nu și-a declarat decât 70 de oi, fiind dat în judecată pentru sabotaj. Cu servitorii, în general, se poartă brutal.

h) Nu apare nici o completare¹.

73. BODIU PETRE

a) Rebrișoara, Năsăud, 10.07.1913;

b) Rebrișoara;

c) Agricultori mijlocași;

d) Agricultor chiabur;

e) În trecut membru în PNT Maniu, în prezent FP;

f) 1 an și 6 luni (scris în creion);

g) – în ziua de 18.09.1949 a oprit populația să nu meargă la alegerile cooperatiste, a putea ajunge prin mașinațiuni în fruntea cooperativei;

- în ziua de 14.12.1949 s-a exprimat că țara este condusă numai de evrei și unguri care sunt atât la Securitate, cât și la Miliție. A spus apoi la populație că românii sunt băgați în închisori de către slugile străinilor, dar va veni timpul când comuniștii vor răspunde pentru aceste fapte;

- spune că va fi război,

- în februarie 1950 a făcut agitație în rândul populației că conducerea țării nu este bună pentru că nu este libertate și că bărbații vor fi duși la canal și copiii vor fi crescuți de Stat;

- în martie 1950, atunci se va schimba situația, comuniștii vor lua locul celor închiși.

h) Apare o completare de 12 luni scrisă în creion².

74. LUCA IOAN

a) Sfântu, Mureș, 3.08.1899;

b) Năsăud;

c) Țărani mijlocași;

d) Notar public;

e) În trecut membru în PNT Maniu, în prezent neîncadrat;

f) 1 an (scris în creion);

g) – în anul 1946 a făcut propagandă împotriva Uniunii Sovietice, a fost reținut pentru cercetări 4 luni;

- în 1947 la locuința lui se adunau toți reacționarii din Năsăud;

- în 1945 a spus că toți ungurii să fie trimiși peste graniță în 24 de ore;

- la începutul anului 1950 a lansat că banii românești vor fi schimbați cu ruble.

h) Apare o completare de 6 luni scrisă în creion³.

75. CIOCÂRLĂ GHEORGHE

¹ *Ibidem*, fila 32, poz. 72.

² *Ibidem*, fila 32, poz. 73.

³ *Ibidem*, fila 32, poz. 74.

PROPUNERI DE TRIMITERE ÎN LAGĂRELE DE MUNCĂ FORȚATĂ A UNOR
LOCUITORI DIN FOSTUL JUDEȚ NĂSĂUD (ACTUAL BISTRIȚA-NĂSĂUD)

- a) Rebrișoara, Năsăud, 1900;
- b) Rebrișoara;
- c) Țărani mijlocași;
- d) Agricultor chiabur;
- e) În trecut membru în PNT Maniu, în prezent neîncadrat;
- f) 2 ani, 1 an (scris în creion),
- g) – în trecut a fost simpatizant PNT Maniu făcând propagandă în favorul acestui

partid;

- este predicatorul baptist; în adunările baptiștilor a vorbit despre suferințele oamenilor nevinovați, băgați în pușcărie și spune că lumea aceasta e a anticristului, dar Dumnezeu, de la care s-au lepădat atât rușii, cât și slugile lor, nu va lăsa să fie nimicii oameni ca în Rusia. Spune că lumea aceasta este condusă de cei fără de lege și că va veni foc din cer care va mistui pe toți aceștia care vreau să supună toate popoarele din lume.

h) Nu apare nici o completare¹.

76. ZAGRAI PETRU

- a) Mititei, Năsăud, 17.07.1914;
- b) Mititei;
- c) Țăran mijlocaș;
- d) Preot ortodox;
- e) În trecut și în prezent neîncadrat;
- f) 2 ani (scris în creion);
- g) – în anul 1946 a făcut propagandă pentru PNT Maniu;

- a făcut propagandă contra unificărilor bisericilor,

- în 1949 a ascuns antimisul greco-catolic,

- în 1949, toamna, fiind chemat la un curs profesional nu a plecat,

- în ziua de 22.11.1949 a fost văzut în societatea reacționarului Timoce Nicolae din Romuli și Pop Grigore din Mititei, după care au apărut notițe ca țăranii să sărbătorească toate sărbătorile, în caz contrar amenințându-i cu pedeapsa lui Dumnezeu;

- în 5.01.1950 a comentat procesul lui Rajk și Costov, că comuniștii caută să înlăture pe toți adversarii democrați,

- în martie 1950 a refuzat să activeze în comitetul de pace;

În aprilie 1950 a lansat zvonul în comună că guvernul cehoslovac și membrii legației americane și engleze au fugit în America și nu peste mult va urma și la noi acest lucru ca prin aceasta să înlăture pe toți aceia care văd că ce murdării fac comuniștii.

h) Nu apare nici o completare².

77. PETREAN VICTOR

- a) Mintiu, Năsăud, 2.08.1902;
- b) Mintiu,
- c) Țărani mijlocași;
- d) Agricultor chiabur;

¹ *Ibidem*, fila 32-33, poz. 75.

² *Ibidem*, fila 33, poz. 76.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

- e) În trecut membru în PNT Maniu, în prezent neîncadrat;
- f) 6 luni, 1 an (scris în creion);
- g) – în anul 1948 a influențat țăranii din comună ca să cosească grâul verde și să-l folosească ca nutreț la vite;
- în decembrie 1948 și ianuarie 1949 a influențat țăranii să nu predeie cotele de porumb căci în luna aprilie 1950 și așa se va schimba lumea, începând războiul când vor scăpa de cote;
- în luna februarie 1950 a influențat organizația de bază să-l schimbe pe președintele comitetului provizoriu;
- în luna martie 1950 a lansat zvonul prin comună că porumbul s-a mucegăit și comitetul va colecta din nou porumb;
- instigă populația contra autorităților comunale.
- h) Apare o completare de 6 luni scrisă în creion¹.
78. LARI ECHIM
- a) Salva, Năsăud, 24.03.1905;
- b) Salva;
- c) Țărani mijlocași;
- d) Țăran chiabur;
- e) În trecut membru în PNT Maniu, în prezent neîncadrat;
- f) 1 an (scris în creion);
- g) – în octombrie 1949 a instigat populația ca să nu dea cota de cartofi;
- în noiembrie 1949 a spus că nu văd comuniștii, că nu mai au mult până când vor fi trași la răspundere,
- l-a amenințat pe președintele comitetului din salva, exprimându-se că se va schimba lumea și atunci comuniștii vor fi trimiși la lucru și că în loc de vite ei vor fi prinși la hamuri și juguri;
- lansează zvonuri alarmiste că se va începe războiul.
- h) Apare o completare de 6 luni scrisă în creion².
79. SECAN PETRU
- a) Ketegyhaza, Ungaria, 1.01.1915;
- b) Rebrîșoara;
- c) Țărani săraci;
- d) Funcționar epurat;
- e) În trecut fost legionar, în prezent exclus din PMR;
- f) 1 an și 6 luni, 1 an (scris în creion);
- g) – în vara anului 1949 s-a exprimat cu cuvinte murdare despre tov. Stalin, spunând că vin anglo-americanii. Tot atunci a spus în cooperativă că broșurile azi-mâine vor ajunge să se împacheteze cu ele clisă;
- în toamna anului 1949 a favorizat chiaburii din comună la impunerea cotelor de porumb primind și mită de la ei,
- în decursul anului 1949 a sustras din orzul și ovăzul producătorilor pentru care fapt este dat în judecată;

¹ *Ibidem*, fila 33, poz. 77.

² *Ibidem*, fila 33, poz. 78.

PROPUNERI DE TRIMITERE ÎN LAGĂRELE DE MUNCĂ FORȚATĂ A UNOR
LOCUITORI DIN FOSTUL JUDEȚ NĂSĂUD (ACTUAL BISTRIȚA-NĂSĂUD)

- în februarie 1950 a lansat zvonul că vin americanii și atunci se va schimba lumea, când el îți va primi post unde vrea.

h) Nu apare nici o completare¹.

80. MOLDOVAN DUMITRU

a) Mocod, Năsăud, 25.07.1916;

b) Mocod;

c) Țărani mijlocași;

d) Agricultor chiabur,

e) În trecut și în prezent neîncadrat;

f) 2 ani, 1 an (scris în creion);

g) – în anul 1948 a amenințat prin afișe pe șeful postului de jandarmi și pe secretarul organizației de bază că-l va împușca dacă nu se lasă de comuniști;

- în 1949 a spus că roadele înșămânțărilor vor fi folosite numai de evrei;

- în ziua de 6.04.1950 a lansat zvonul în comună că în județul Someș, într-o gospodărie colectivă, au fost vândute toate hainele și vitele membrilor și banii depuși în bancă;

- în seara zilei de 6.04.1950 a înjurat pe toți conducătorii și comuniștii care l-au trimis pe el la arat și l-au cazat într-un grajd;

- sustrage uiumul de la moară prin faptul că nu înregistrează toate cerealele intrate la măciniș.

h) Nu apare nici o completare².

¹ *Ibidem*, fila 33, poz. 79.

² *Ibidem*, fila 33-34, poz. 80.

ROMÂNIA NOUĂ

Cenzurat

Taxa plătită în numerar cont. ord. teleg. Nr. 2010/2-12 313

Redacția și administrația
Cluj, Strada M. Iorga No. 2, etaj I.
Telefon nr. 18-28.

ZIAR POLITIC INDEPENDENT
DIRECTOR: ZAHARIA BOILA

Abonament anual ————— Lei 200
Abonament lunar ————— 20
P.L. parlamentari, profesori, funcționari — 1000
Pentru autorități, instituții și în străinătate 1500

Sezon: 1 iunie până 30 Septembrie

„HEBE“ Sângeorz-Băi (Județul Năsăud)

Stațiune balneo-climatică

cu izvoare minerale cloruro-sodice (radioactive) din România (13.8 m. m. C), similare ca acțiune cu apele din Karlsbad și Vichy, în urma analizei chimice și fizico-chimice efectuată de d. Prof. Univ. Dan Rădulescu, în laboratorul de chimie fizică a Universității din Cluj a dat următoarele rezultate:

Izvoarele de ape minerale și compoziția lor:

	Izvorul 1-2	Izvorul 3	Izvorul 4	Izvorul 5
Reziduu fix la 110 grade — —	7.1818 gr.	7.0934 gr.	6.9034 gr.	7.0263 gr.
CO ₂ total — — — — —	4.4094	5.2569	5.1117	5.0089
CO ₂ combinat cu bicarbonați	4.0456	3.6689	3.6938	3.6735
CO ₂ liber — — — — —	0.3638	1.5880	1.4179	1.3354
Clorură de sodiu — — — — —	1.8897	2.4660	2.4407	2.4467
Clorură de potasiu — — — —	0.3176	0.3416	0.2826	0.2684
Clorură de litiu — — — — —	0.0338	0.0887	0.0271	0.0285
Bicarbonat de sodiu — — — —	4.9431	4.1747	4.2786	3.4095
Bicarbonat de magneziu — —	0.5727	0.5872	0.5912	0.5963
Bicarbonat de calciu — — — —	1.9536	1.9697	1.9938	2.7853
Bicarbonat de fer — — — — —	0.0174	0.01907	0.0176	0.0235
Bicarbonat de mangan — — —	0.0856	0.1996	0.0116	0.01008
Bromură de sodiu — — — — —	0.00431	0.00194	0.00166	0.00131
Iodură de sodiu — — — — —	0.0000992	0.000056	0.000085	0.000056
Acid silicic — — — — —	0.0657	0.06706	0.0643	0.06503
Acid boric — — — — —	Urme	Urme	Urme	Urme
(Radioactivitate) — — — — —	0.1 m. m. C.	0.11 m. m. C.	10.70 m. m. C.	9.5—13.8 m. m. C.

Taxa de înscrieri pe întreg sezonul:

Nefuncționari:

1 persoană Lei 275.—

2 persoane Lei 460.—

3 persoane Lei 610.—

4 persoane Lei 770.—

5 persoane Lei 910.— ș. a. m. d.

Funcționari:

1 persoană Lei 330.—

2 persoane Lei 370.—

3 persoane Lei 500.—

4 persoane Lei 650.—

5 persoane Lei 760.— ș. a. m. d.

Revistă sprijinită și finanțată de:
CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CENTRUL CULTURAL „JUSTIN SOHORCA” SÂNGEORZ-BĂI

Gala Excelenței în Educație, Cluj, 2019
- răsplata elevilor și a dascălilor excepționali -

ANAMARIA MIHĂILĂ

media 10 la examenele naționale de definitivare și titularizare în învățământ

ISSN 2285-8229
ISSN-L 2285-8229